

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ukládání a výkon ochranného léčení

Lucie Krupková

Plzeň 2012

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně,
vyznačila jsem veškerou odbornou literaturu a prameny, z nichž jsem pro svou
práci čerpala, způsobem pro vědeckou práci obvyklým.“

„Ráda bych tímto poděkovala JUDr. Jindřichovi Fastnerovi za jeho rady při vypracování diplomové práce, dále také mé rodině, přítelovi a přátelům, kteří mne po celou dobu mých studijních let podporovali.“

Obsah

1	Úvod	6
2	Právní úprava ochranného léčení, vysvětlení pojmů	7
2.1	Obecná úprava ochranného léčení	7
2.2	Trestní úprava ochranného léčení	8
2.2.1	Obecné zásady ukládání trestních sankcí.....	10
2.3	Pojmy důležité pro ochranné léčení a zabezpečovací detenci	11
2.3.1	Nepříčetnost	11
2.3.2	Zmenšená nepříčetnost.....	13
2.3.3	Duševní poruchy	15
2.4	Ochranná opatření.....	16
2.4.1	Ukládání ochranného léčení.....	18
2.4.2	Charakteristika ochranného léčení.....	20
3	Vývoj ochranného léčení v ČR, detenční ústavy	22
3.1	Historie ochranného léčení v ČR	22
3.2	Právní úprava ochranného léčení v době Československa.....	23
3.3	Detenční ústavy v ČR	24
3.4	Ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno	26
4	Druhy ochranného léčení	27
4.1	Psychiatrické ochranné léčení.....	27
4.2	Sexuologické ochranné léčení.....	28
4.3	Protialkoholní a protitoxikologické ochranné léčení	28
4.4	Ústavní a ambulantní forma ochranného léčení.....	29
5	Účel ochranné léčby a zabezpečovací detence	32
5.1	Účel ochranné léčby.....	32
5.2	Zabezpečovací detence	33
5.2.1	Účel zabezpečovací detence	36
5.2.2	Rozdíl ochranného léčení a zabezpečovací detence.....	36
6	Trestněprávní charakteristika pachatelů	38
6.1	Pachatel, kterému se uloží ochranné léčení	38
6.2	Pachatel, kterému se uloží zabezpečovací detence	39
7	Ukládání a nařízení ochranného léčení	41
7.1	Obligatoční uložení ochranného léčení	41
7.2	Fakultativní uložení ochranného léčení	42

7.3	Změna formy ochranného léčení	43
7.4	Délka výkonu ochranného léčení.....	46
7.5	Znalecký posudek, soudní znalec	47
7.5.1	Charakteristika znaleckého posudku.....	47
7.5.2	Znalecký posudek – ochranné léčení	48
7.6	Výkon ochranného léčení	50
7.7	Nařízení výkonu ochranného léčení.....	51
7.7.1	Nutná obhajoba	53
7.7.2	Exkurz: Život ve zdravotnickém zařízení	53
7.8	Upuštění od výkonu ochranného léčení.....	55
7.9	Propuštění a ukončení ochranného léčení.....	55
7.10	Dohled po propuštění z výkonu ochranného léčení	56
8	Ochranné léčení u mládeže	58
8.1	Právní úprava a základní pojmy.....	58
8.2	Druhy opatření u mládeže.....	61
8.2.1	Druhy ochranných opatření u mládeže	61
8.2.2	Ochranné léčení u mladistvého pachatele.....	63
8.2.3	Zabezpečovací detence u mladistvého pachatele.....	65
8.3	Ochranné opatření u dítěte	66
8.3.1	Ochranné léčení u dítěte mladšího 15 let:.....	67
9	Právní úprava (Německo, Rakousko)	70
9.1	Právní úprava Německo	70
9.2	Právní úprava Rakousko:	72
10	Úvahy de lege ferenda:	74
11	Závěr	75
12	Seznam literatury	77
13	Seznam příloh	81
14	Resumé.....	89

1 Úvod

Asi každému se pod pojmem pachatel trestného činu a jeho trest asociuje pouze trest odnětí svobody. Což je asi i jeden z mnoha důvodů, proč jsem si vybrala toto téma diplomové práce. Velmi to rozšířilo mé poznatky o možnosti odsouzení pachatele trestného činu a činu jinak trestného.

Ráda bych se v této diplomové práci zaměřila na právní úpravu institutu ochranného léčení, zabezpečovací detence, odkázala i do historie, abychom v kontextu poznali, proč bylo potřeba tyto instituty právně upravit. Dále si vysvětlíme základní pojmy, které s touto problematikou velmi úzce souvisí.

Musíme si také charakterizovat osobu pachatele, kterému se dá ochranné léčení uložit. Dále se zaměřím na to, za jakých podmínek se ochranné léčení ukládá, jak se při ukládání postupuje a jaké druhy a formy ochranné léčení má. Také se dotknu další instituce a to je zabezpečovací detence. Použiji i právní úpravu z praxe.

Ochranné léčení má sice svoji právní úpravu v trestním zákoníku a v trestním řádě, ale umožňuje aplikaci jiných oborů jako je například zdravotnictví, psychologie, psychiatrie a jiné obory.

V neposlední řadě se zaměřím na porovnání naší právní úpravy a právní úpravy Spolkové republiky Německo a Rakouska.

Na závěr práce bych chtěla zpracovat shrnutí celé práce a také možné problémy, na které jsem narazila, které souvisí se samostatným ukládáním a výkonem ochranného léčení, popř. zabezpečovací detence a případné jejich řešení.

2 Právní úprava ochranného léčení, vysvětlení pojmů

2.1 Obecná úprava ochranného léčení

Začátkem této diplomové práce bych ráda začala tím, co se skrývá pod pojmem ochranné léčení a dále se přesunula k právním zakotvením tohoto institutu trestního práva.

„Ochranné léčení je jedním z ochranných opatření, jako právních následků trestného činu, ale i činu jinak trestného, neboť ho lze ukládat i nepřičetným osobám. Přestože ochranné léčení jako trestní sankci je nutno ukládat s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele (§38 odst. 1 TrZ), neboť ho nelze uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti pachatelem spáchaného činu a nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí pro zájmy chráněné zákonem, jakož i osobě pachatele a jeho poměrům (§96 odst. 1 TrZ), potřeba uložení ochranného léčení a jeho intenzita není primárně určována povahou závažnosti činu pro společnost (společenskou škodlivostí), ale zejména potřebou léčení pachatele.“¹

Prvotní úpravu ochranného léčení je třeba hledat v Ústavním pořádku České republiky, a to zejména v Ústavních zákonech č.1/1993 Sb. Ústava České republiky a vč.2/1993 Sb. Listině základních práv a svobod.

Z Ústavy České republiky je nutno vypsát základní demokratické principy. Tyto principy nalezneme v konkrétních člancích, které souvisí s ochranným léčením a to tak, že je lze uložit pouze mocí soudní, nikoliv rozhodnutím jiného státního orgánu. Také nezapomeňme, že tyto články zdůrazňují ochranu základních lidských práv a svobod osob.

Z Ústavy České republiky tyto principy nalezneme v čl. 2 odst. 1: „Lid je zdrojem veškeré státní moci a vykonává jí prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní“, dále čl. 2 odst. 3: „Státní moc slouží všem

¹ Šámal, P. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. Trestněprávní revue 4/2010, s. 99

občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsobech, které stanoví zákon“, č. 2 odst. 4: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Stejně důležité jsou i články č. 3: „Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.“ a čl. 4: „Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.“

Výše citované principy z Ústavy České republiky více rozvádí Listina základních práv a svobod, a to zejména ve svých obecných ustanoveních, dále v Hlavě II., tzn. Lidská práva a základní svobody, základní práva a svobody, kde je jednak charakteristika základních lidských práv, ale také, kdy mohou být tato práva omezena. Z Listiny lidských práv a svobod, resp. z rámce, který Listina tvoří, vychází i trestní právo, z jejích zásad a prostřednictvím trestního práva jsou tyto zásady realizovány.

2.2 Trestní úprava ochranného léčení

Trestní právo České republiky je právo veřejné a jeho hlavním úkolem je zajistit ochranu společnosti před činy nebezpečnými a pro společnost ohrožujícími, k tomu stát využívá ukládání trestněprávních sankcí. Trestní právo dělíme na trestní právo hmotné a procesní. Hmotné právo definuje, co je trestným činem a jakou trestní sankci lze za něj uložit, dále jaké lze při jeho spáchání uložit ochranné opatření. Trestní právo procesní upravuje trestní řízení, tzn. procesní postup orgánů činných v trestním řízení.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen TZ) upravuje trestní právo hmotné, resp. obsahuje převážnou část platného práva. Obecná část TZ upravuje především 3 hlavní úseky: základní trestní odpovědnost, ukládání trestů a ochranných opatření. Je zde tedy přesně určeno, jaké jednání za jakých podmínek je trestným činem a jaké tresty mohou být za něj uloženy, což zde podporuje zásadu zákonnosti. Nesmíme zapomenout, že TZ vychází z ústavních principů a to: „ státní moc lze uplatňovat jen v mezích stanovených zákonem a to způsobem, který zákon stanoví“, dále pak že „každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“, a

zároveň co zde již bylo zmíněno: „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“ Tento zákon právě definuje, za jakých podmínek lze uložit ochranné léčení a zabezpečovací detenci a v jaké formě. To konkrétně nalezneme v TZ Díle 3. Ochranná opatření v Oddíle 1 - Ochranné zásady pro ukládání ochranných opatření v §96 a §97 TZ a dále pak v Oddíle 2 - Ochranná opatření a jejich ukládání v §98 až §100 TZ.

Další významné zakotvení nalezneme v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, dále jen ve zkratce TŘ. Je zde upraven postup orgánů činných v trestním řízení v situaci, kdy je objektivně zjištěn jak trestný čin, tak osoba pachatele a zajišťuje tak pravidla pro spravedlivé potrestání. Výkon ochranného léčení je definován přesně v trestním řádu v Hlavě 21. v Oddílu 7. Výkon ochranného léčení a zabezpečovací detence, v §351 až §357.

Trestní právo hmotné lze realizovat pouze prostřednictvím práva procesního. Obě tyto práva spolu vycházejí nejen z principu ústavního, ale mají také stejné cíle, společné instituty a pojmy. Tato vzájemná souvislost mezi trestním právem hmotným a procesním tvoří harmonický celek. Jejich dělení může mít za následek nenapravitelné a neodstranitelné vady, které mohou mařit účel trestního práva, tzn. ochranu společnosti před pachateli trestných činů a jejich spravedlivé potrestání.

Neopomenutelné jsou další zákony, kde je upraven institut ochranného léčení, potažmo zabezpečovací detence. Související zákony jsou například: Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, je novelou z roku 2008. Před touto novelou byla zabezpečovací detence zakotvena v TZ z roku 1961. Zabezpečovací detenci se budu ve své práci dále věnovat.

Úpravu ochranného léčení dále nalezneme dále v zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o

změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), i když tento zákon u ukládání ochranného léčení a zabezpečovací detence u mladistvých odkazuje na trestní zákoník.

Další související zákon s ochranným léčením a zabezpečovací detencí je zákon č. 373/2011 Sb., o speciálních zdravotnických službách.

2.2.1 Obecné zásady ukládání trestních sankcí

Trestní zákoník nevymezuje účel, kterému mají ochranná opatření sloužit a nečiní tak ani u trestů. V důvodové zprávě k trestnímu zákoníku se pouze uvádí, že „konkretizování účelu trestních sankcí je ponecháno trestní nauce. V zákoně se pak má vycházet z obecných zásad trestání a ty je nutno zohlednit do základních trestních sankcí.“² „Základní zásady je třeba chápat jakožto základní ideje, vůdčí myšlenky, kterými je třeba se při ukládání řídit. Nelze pojem zásad zaměňovat s předpoklady či podmínkami pro uložení trestní sankcí, které vymezují konkrétní kritéria, za jejichž splnění je možné trestní sankci uložit.“³

Obecné zásady ukládání trestních sankcí jsou zakotveny především v § 37TZ a § 38TZ. Jako hlavní zásadu zde uvádím zásadu zákonnosti – „nulla poena sine lege“, která je konkrétně upravena v § 37 odst. 1 TZ, tuto zásadu znamená, resp. musíme jí chápat, jako zásadu, že trestní sankce se ukládají je na základě trestního zákona, tato zásada se uplatňuje i při ukládání ochranných opatření.

§37 odst. 2. TZ upravuje zásadu humánnosti, podle níž nesmí být výkonem trestní sankce ponížena lidská důstojnost, dále s touto zásadou souvisí, že nelze pachateli trestného činu nebo činu jinak trestného uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Tato zásada má velký význam právě pro ukládání ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, v neposlední řadě i pro ochrannou výchovu, jelikož u těchto vyjmenovaných ochranných opatření je pachatel pro výkon příslušného ochranného opatření umístěn do zařízení, kde je velmi důležité dbát

² Kratochvíl, V. et al. Kurz trestního práva. Trestní právo hmoté. Obecná část. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 470

³ Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I. et. al. Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 1. Díl. Trestní zákoník. Praha : Linde, 2010, s. 232

na to, aby se s těmito jedinci zacházelo jako s lidskými bytostmi, které mají svou důstojnost, čest i určitá práva a svobody. Tyto jedince je nutno takto i respektovat.

Další důležitou zásadou je zásada upravena v § 38 a to zásada přiměřenosti, která znamená, že trestní sankce má být ukládána s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a také samozřejmě k poměrům pachatele. Důsledným dodržováním zásady přiměřenosti bude tedy učiněno zadost i požadavku individualizace trestních sankcí.⁴

Mezi další důležité zásady patří např. zásada ochrany zájmů osob poškozených trestným činem, dále zásada zákazu analogie trestního zákona k tíži pachatele, zásada individualizace trestních sankcím, zásada personalit sankce a jako poslední bych ráda uvedla zásadu zákazu dvojího přičítání z hlediska trestů, respektive zásadu neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele.

2.3 Pojmy důležité pro ochranné léčení a zabezpečovací detenci

Abychom pochopili právní úpravu ochranného léčení, včetně zabezpečovací detence, které bych se chtěla věnovat v menší míře, jelikož to není hlavním tématem této práce, musíme si vysvětlit pár základních pojmů, které velmi úzce souvisí s touto problematikou. Většinu definicí nalezneme v Trestním zákoníku, avšak pro důkladnější vysvětlení použiji i jiné zdroje.

2.3.1 Nepříčetnost

Nepříčetnost jako trestněprávní institut patří k jedné z obligatorních podmínek trestní odpovědnosti pachatele trestného činu, jedná-li se o odpovědnost osob fyzických. Nepříčetnost není součástí skutkové podstaty trestného činu, ale je to především jedním ze znaků trestné odpovědnosti. Mezi další znaky trestní odpovědnosti se řadí věk a u mladistvých pachatelů také jejich rozumová a mravní vyspělost.

⁴ Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I. et. al. Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 1. Díl. Trestní zákoník. Praha : Linde, 2010, s. 235-236

V rámci trestněprávní teorie existuje celá řada definic, jimiž je přičetnost vymezena, nejčastěji však bývá uváděna následující definice přičetnosti: „Přičetností rozumíme způsobilost být pachatelem trestného činu, pokud závisí na duševních schopnostech pachatele. Přičetnost je podmíněna schopností pachatele chápat význam svého činu pro společnost a ovládat své jednání.“⁵

Pojem nepřičetnost odkazuje k neschopnosti pachatele rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost a zároveň neschopnost pachatele toto své jednání ovládat. Je to otázka právní, jejíž posouzení mají v rukou orgány činné v trestním řízení prostřednictvím znaleckého posudku, kterému se budu věnovat v kapitolách dále. Rozhodují s uvážením na skutečnosti, které byly zjištěny a provedeny na základě důkazů, např. právě již zmíněného znaleckého posudku. Nepřičetnost je upravena v zákoně č. 40/2009 Sb. ve znění: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“⁶

Na samotnou zákonnou úpravu nepřičetnosti má zásadní vliv zcela nové pojetí trestného činu. V trestním zákoníku se již na trestný čin nenahlíží z materiálně-formálního či formálně-materiálního hlediska, jak tomu bylo v předchozí právní úpravě trestního zákona. V trestním zákoníku došlo k zformalizování definice trestného činu, což má za následek, že z legálního vymezení trestného činu zcela odpadla jeho materiální část, jíž byla nebezpečnost činu pro společnost. Nové pojetí trestného činu je tedy čistě formální, přičemž lze hovořit o dvou materiálních korektivech, jimiž je hmotněprávní zásada subsidiarity trestní represe a procesněprávní zásada oportunity.⁷

Existují určitá kritéria, která musí být splněna, aby bylo možné hovořit o nepřičetnosti. Tyto kritéria jsou dvojího druhu: biologická a psychologická kritéria.

⁵ Jelínek, J., a kol. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 1. vydání. Praha : Leges, 2009, s.185

⁶ § 26 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷ Jelínek, J., a kol. Trestní zákoník a trestní řád: a poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha : Leges, 2009, s.23

Jako biologická kritéria, které jsou jedním ze dvou podmínek stanovených zákonem pro posouzení přičetnosti pachatele, se uvádějí např. duševní choroba, duševní porucha, bezvědomí a jiné poruchy vědomí a další. Pojmům duševní choroby, duševní poruchy a další, se budu v této diplomové práci věnovat v kapitole č. 2.3.3.

Psychologické kritérium nepřičetnosti může být jednak kritérium volní, nebo kritérium volní spolu s kritériem rozumu. Dále se toto kritérium nazývá kritérium juristické. Zde se jedná o schopnost rozpoznávací a určovací. Podmínkou nepřičetnosti z psychologického hlediska tedy stačí, když je vymizelá jedna z obou schopností, ať rozpoznávací nebo určovací. Toto bývá občas těžko rozpoznatelné i z legální definice nepřičetnosti.

Ovládací schopnost může být snížena pouze v důsledku poruch volního jednání v důsledku různých bludů, halucinací chorobného popuzení či dokonce i intoxikací. Tyto vymizelé ovládací schopnosti musejí být podmíněny chorobným stavem.

Nepřičetnost nesmí být v žádném případě zaměňována s nesvéprávností, jelikož zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo omezení způsobilosti k právním úkonům podle občanskoprávních předpisů je pro posouzení, zda-li pachatel jednal v nepřičetnosti v rámci trestního řízení naprosto bezvýznamné a nezbavuje to povinnost zjistit orgány činné v trestním řízení, zda-li pachatel v nepřičetnosti byl či nebyl.

2.3.2 Zmenšená nepřičetnost

Pojem zmenšené nepřičetnosti, respektive její legální definice se objevila až v zákoně č. 40/2009 Sb., ovšem tento institut byl v trestněprávní instituci znám již poměrně dlouho a byl vymezen pouze teoreticky.

„Podkladem zmenšené přičetnosti jsou podobná kritéria jako kritéria nepřičetnosti, které se však od těchto liší menší intenzitou. Čili je to rovněž stav

vyvolaný duševní poruchou, která však jednajícího nezbavuje schopnosti rozpoznávací nebo určovací, nýbrž tyto schopnosti (popřípadě jednu z nich) podstatně zeslabuje.“⁸

Změnu v legální definici přineslo až přijetí zákona č. 40/2009 Trestní zákoník, který vymezil definici zmenšené nepřičetnosti v § 27 TZ: „ Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.“⁹

Zmenšená přičetnost má vliv na stanovení druhu trestu a jeho výměry soudem, což je upraveno v § 40 TZ. V případě že pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, který si ani z nedbalosti nepřivodil vlivem návykové látky, soud k této okolnosti přihlédne při výměře trestu. Souhrnně lze říci, že zmenšená přičetnost je pojem pro individualizaci trestu, nikoliv polehčující okolnost. Nutno dodat, že zmenšená nepřičetnost nijak nevyklučuje odpovědnost pachatele za trestný čin, naopak je za trestný čin trestně odpovědný.

Legální definice zmenšené nepřičetnosti se na první pohled zdá, že se nikterak neliší od zákonného vymezení nepřičetnosti, avšak největší rozdíl mezi těmito dvěma instituty spatřujeme v intenzitě vlivu duševní poruchy na rozpoznávací a ovládací schopnosti pachatele.

K zmenšené nepřičetnosti je nutno přihlížet i z hlediska závažnosti a povahy spáchaného trestného činu. Tuto problematiku ve svém komentáři k trestnímu zákoníku rozvádí Šámal takto: „ Zmenšenou nepřičetnost obviněného je třeba vzít v úvahu při hodnocení povahy a závažnosti trestného činu (§39 odst. 1, 2), poněvadž duševní stav obviněného charakterizuje osobu pachatele a ovlivňuje míru jeho zavinění, což jsou kritéria, která spoluurčují povahu a závažnost

⁸Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání, Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o., 2003, s. 238

⁹ § 27 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

trestného činu ve smyslu § 39 odst. 1, 2, popř. i společenskou škodlivost při použití zásady subsidiarity trestní represe podle §12 odst. 2.“¹⁰

2.3.3 Duševní poruchy

Duševní porucha je pojem mnohem širší než duševní choroba, nebo i v jiných literaturách uvedena jako nemoc, a také je to novým pojmem v trestním zákoníku. Zahrnuje každou, byť krátkodobou psychologickou poruchu pachatele. V tomto termínu jsou nepochybně obsaženy i stavy slabomyslnosti nebo poruchy vědomí.

Definice duševní poruchy je upravena v trestním zákoníku, a tato definice zní: „Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.“¹¹ Obsah této definice je pouze výčtem demonstrativním a to z toho důvodu, že dnešní moderní medicína je velmi dynamickým vědeckým odvětvím a neustále v tomto směru dochází k rozšiřování počtu nových onemocnění, které lze podřadit pod pojem duševní choroby.

Další možná definice pojmu duševní poruchy z medicínsko-psychiatrického hlediska zní takto: „ Duševní porucha se podle moderních medicínských názorů vymezuje jako zřetelná odchylka od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednice vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních a environmentálních) faktorů.“¹²

Tato porucha může být způsobena vlivem několika různých příčin, jako například samotnou duševní chorobou, nebo jinou nemocí, případně může být vyvolána i požitím návykových látek (alkoholu, omamných látek). Duševní porucha může jednání člověka ovlivňovat různě dlouhou dobu. Její trvání může

¹⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. I. §1 až 139. Komentář. Praha. C.H.Beck, 2010, s. 312

¹¹ § 123 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹² Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, s. 302

být záležitostí několika vteřin, ale můžeme se setkat i s krátkodobou, dlouhodobou, nebo dokonce trvalou formou.

Duševní porucha není synonymem pro duševní nemoc a ani by spolu neměly být zaměňovány. Duševní nemoc je chápána spíše jako specifitější pojem a tato nemoc také představuje možnost léčit duševní stav člověka.

2.4 Ochranná opatření

Ochranná opatření jsou dle §36 TZ, vedle trestů, samostatnou kategorií trestněprávních sankcí, které stát používá k ochraně společnosti před trestnými činy a činy jinak trestnými, jakož i před nebezpečnými věcmi, které musí být vždy ve vztahu ke spáchanému trestnému činu či činu jinak trestnému. Jejich účelem je také pomoci osobám postiženým chorobou vést řádný život. „Současná existence obou druhů sankcí je odůvodněna tím, že u některých skupin pachatelů (zejména pachatelů duševně chorých nebo pachatelů mladistvých) nejsou tresty vždy plně způsobilé splnit stanovené preventivní úkoly.“¹³

Ochranná opatření jsou vedle pohrůžky, ukládání a výkonu trestů, prostředky k dosažení účelu zákona. Soud je může v trestním řízení uložit nejen trestně odpovědným osobám, ale také osobám, které nejsou trestně odpovědné (buď pro nepříčetnost, nebo pro nízký věk). Jsou určitou újmou a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána. Újma způsobená výkonem ochranných opatření však není jejich funkční složkou, ale jen nevyhnutelným důsledkem. Tato ochranná opatření jsou ukládána v soudním trestním řízení, výjimečně v občanskoprávním řízení.

Ochranná opatření stejně jako trest představují státní donucení, újmu a omezení práv odsouzeného. Společný cíl ochranných opatření a trestů umožňuje jejich ukládání samostatně nebo ve vhodné kombinaci, buď samostatně jako jediný prostředek k dosažení účelu trestního zákona, ale také vedle trestu nebo

¹³Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: WoltersKluwer ČR, a.s., 2010, s. 485

místo trestu. Dalším společným znakem ochranných opatření a trestů je např. jejich konečný účel a to ochrana společnosti, dále např. vymahatelnost státní mocí, mohou být ukládány pouze soudy, lze je uložit pouze na základě zákona. Naproti tomu ochranné opatření a tresty mají spolu i odlišné znaky, mezi které patří např.: ochranné opatření lze uložit i za čin jinak trestný, ochranné opatření neobsahuje negativní mravní hodnocení osoby pachatele, výkon ochranných opatření se nikdy nepromlčuje, také se rovněž ochranná opatření nezahlazují, ani nemohou být amnestována nebo prominuta individuální milostí prezidenta republiky a další rozdíly.

Újma vyvolaná ochrannými opatřeními je prostředkem pro dosažení ochrany společnosti. Její intenzita je určována zejména potřebou léčení nebo výchovy pachatele. O ochranných opatřeních se rozhoduje vždy podle zákona účinného v době, kdy se ukládají. Jak již bylo výše řečeno, výkon ochranných opatření se nepromlčuje, ochranná opatření se nezahlazují, ani nemůže dojít k jejich prominutí milostí prezidenta republiky.

Ochrannými opatřeními dle §98 TZ jsou: ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, ochranná výchova. Tato vyjmenovaná ochranná opatření mohou být uložena pachateli trestného činu buďto samostatně anebo i vedle trestu.

Účelem ochranných opatření je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj pachatele a chránit společnost před pácháním trestných činů, respektive provinění mladistvými. Obecně se jejich ukládáním a výkonem sleduje především prevence, proto do popředí vystupují jejich terapeutické, výchovné a zabezpečovací složky. Jejich konečným účelem je odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, ale také léčba a izolace osob nepřičetných či méně přičetných. Tato izolace vystupuje do popředí právě u zabezpečovací detence. Ochranná opatření v sobě na rozdíl od trestů neobsahují odsudek činu.

Ochranná opatření jsou také vždy určitou újmu a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána, byť újma způsobená výkonem ochranných opatření není jejich funkční složkou, jako je tomu u trestů, ale jen nevyhnutelným účinkem. Vzhledem k tomu, i když je v trestu a tím více v ochranném opatření spatřováno sociální opatření s preventivním působením do budoucna, může být jeho cílem také vyloučení pachatele ze společnosti, což se projevuje právě v zabezpečovací detenci.

2.4.1 Ukládání ochranného léčení

„Ochranné opatření nelze uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti pachatelem spáchaného činu a nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí pro zájmy chráněné trestním zákonem, jakož i osobě pachatele a jeho poměrům.“¹⁴

„Újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením nesmí být větší než je nezbytné k dosažení jeho účelu.“¹⁵

Také u ochranných opatření je v souladu s obecným přístupem k trestním sankcím v určitém rozsahu uplatňována zásada přiměřenosti. Podle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku nelze ochranné opatření uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti pachatelem spáchaného činu a jeho činům, které lze od něho v budoucnu očekávat, jakož i osobě pachatele a jeho poměrům, přičemž újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením nesmí být větší než je nezbytné k dosažení jeho účelu.

Tato zásada je hlavní zásadou pro ukládání ochranných opatření. Přebírá v podstatě roli ochrany práv sankcí dotčené osoby, kterou u trestů plní v mnohem silnější míře hlediska pro stanovení druhu trestu a jeho výměru stanovená v §39 TZ.

V § 96 odst. 2 trestního zákoníku je vymezeno, kdy je uložení ochranného opatření nepřiměřené a tedy kdy z tohoto důvodu nelze uložit. Důvodem pro

¹⁴§ 96, odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵§ 96, odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

neuložení ochranného opatření, z důvodu nepřiměřenosti, je snaha především o preventivní působení na pachatele a o využití terapeutického, výchovného a zabezpečovacího působení na ně. Ochranná opatření v sobě zásadně neobsahují odsudek činu, jsou vždy určitou újmou a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána. Proto je třeba vycházet při ukládání ochranných opatření ze zásady přiměřenosti a újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením nesmí být větší, než je nezbytné k dosažení jeho účelu.

Při ukládání ochranných opatření jako samostatné kategorie trestněprávních sankcí je třeba přihlížet k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k samostatné osobě pachatele a také jeho poměrům, byť potřeba ochranných opatření a jejich intenzita není primárně určována povahou a závažností činu pro společnost, ale zejména potřebou léčení, výchovy a jeho izolace od společnosti. Vždy, když postačí uložení méně postihujícího ochranného opatření, nesmí být uloženo citelnější v § 38 odst. 2 TZ.

Z důvodu těchto skutečností jsou ochranná opatření v trestním zákoníku koncipována tak, aby i u nich měla svůj význam určitá adekvátnost spáchanému činu. Tímto způsobem jsou vedle zajištění ochrany společnosti naplňovány i principy humanismu a právního státu. Zároveň tím dochází u některých ochranných opatření (např. u ochranného léčení) k lepšímu zajištění spolupráce pachatele na léčebných či výchovných opatřeních v rámci jejich výkonu.

Nesmíme také zapomenout, že ochranné léčení lze ukládat samostatně a to v případě, je-li zřejmé, že je toto opatření dostačující k dosažení účelu pro jaký bylo uloženo. „Ochranná opatření lze ukládat za splnění zákonných podmínek samostatně i vedle trestu.“¹⁶ Vedle trestu podobné povahy může být ochranné opatření uloženo jen v případě, že by nebylo jeho samostatné uložení dostatečné z hlediska působení na osobu, které je ukládáno, a ochrany společnosti. Např. pachateli, který spáchá trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, by měl soud zásadně podle okolností případu uložit buď jen trest, nebo jen ochranné opatření. Vzhledem ke zmenšené přičetnosti by mělo dojít k upuštění od potrestání

¹⁶§ 97, odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

pachatele nebo by měl být trest odnětí svobody uložen alespoň pod dolní hranici trestní sazby. Má se zde na mysli, především uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody a vedle tohoto trestu i ústavní ochranné léčení nebo nepodmíněného trestu odnětí svobody a ochranné výchovy či zabezpečovací detence.

Ukládání více ochranných opatření vedle sebe je ze zákona možné, jsou-li splněny podmínky pro uložení více ochranných opatření, a jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného. Je-li však možné dosáhnout potřebného působení na osobu, které je ukládáno, a náležité ochrany společnosti jen jedním z nich, uloží se jen takové ochranné opatření. Ochranné léčení nelze uložit vedle zabezpečovací detence, avšak je možné uložit vedle sebe všechna další ochranná opatření. Pokud je uloženo více ochranných opatření vedle sebe, které nelze vykonávat současně, stanoví soud pořadí jejich výkonu (§ 97 odst. 4 TZ).

„Uloží-li soud vedle sebe více ochranných opatření, která nelze vykonat současně spolu, musí soud určit pořadí jejich výkonu, např. pokud soud vedle sebe uloží protialkoholní a sexuologické ochranné léčení. Při volbě pořadí by měl soud uvážit, kterému ochrannému opatření je nutno dát s ohledem na osobu pachatele a na okolnosti případu přednost.“¹⁷

Zabezpečovací detence a její uložení je neslučitelné s uložení vedle ochranného léčení a to z důvodu, že tyto dvě ochranná opatření jsou spolu navzájem provázána a vyvolávají u pachatele podobný účinek. Zákon ale připouští dodatečnou změnu z ochranného léčení na zabezpečovací detenci, avšak aby tato změna mohla být uskutečněna, musí být splněny podmínky v § 100 odst. 1 nebo 2 TZ, i opačně lze změnit zabezpečovací detenci na ústavní ochranné léčení. Těmto změnám výkonu ochranných opatření se budu věnovat v dalších kapitolách.

2.4.2 Charakteristika ochranného léčení

Jedním z právních následků trestného činu nebo činu jinak trestného je ochranné léčení, toto léčení poskytuje ochranu společnosti před nebezpečnými

¹⁷Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I.Komentář. 1.vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, s. 1019

duševně chorými osobami (tzn. osobami postiženými duševní chorobou) nebo takovými osobami, které jsou závislé na návykových látkách. Cílem hospitalizace těchto osob ve zdravotnickém zařízení, případně ambulantní péče o tyto osoby, je jejich opětovné zařazení do jejich běžného a společenského života.

„Účelem ochranného léčení je terapeutické působení na pachatele trestného činu nebo činu jinak trestného.“¹⁸ Osoby, kterým se ukládá ochranné léčení, můžeme rozdělit do několika skupin:

- a) osoby, které spáchaly čin jinak trestný, tyto osoby jsou nebezpečné, ale pro jejich nepřičetnost je nelze trestně stíhat
- b) nebezpeční pachatelé, kteří byli v době spáchání trestného činu ve stavu zmenšené přičetnosti
- c) dále nebezpeční pachatelé, kteří spáchali trestný čin ve stavu duševní poruchy, i když se tento stav nedal klasifikovat jeho intenzitou jako zmenšená přičetnost
- d) pachatelé, kteří spáchali trestný čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním

„Takové osoby jsou pro společnost zvýšeně nebezpečné (zákon nepožívá dikci „jeho pobyt na svobodě je nebezpečný“), a proto je třeba zajistit ochranu společnosti jejich umístněním nebo alespoň ambulantní péčí ve zdravotnickém zařízení. Přitom poskytnutí odborné lékařské péče se může pozitivně promítnout do jejich dalšího života a v konečném důsledku tak ochranné léčení může působit i v jejich prospěch.“¹⁹

Podmínkám ukládání ochranného léčení, jejich druhy a ostatním základním pojmům se budu věnovat v dalších kapitolách této práce.

¹⁸Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, s. 1026

¹⁹Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, s. 1026

3 Vývoj ochranného léčení v ČR, detenční ústavy

3.1 Historie ochranného léčení v ČR

Jak již bylo výše uvedeno, ochranné léčení souvisí jak s věkem pachatele (mladiství, dospělý), tak s tím, zda byl v době spáchání trestného činu nebo činu jinak trestného příčetný. I v historii bylo již rozlišováno mezi pachateli příčetnými nebo nepřičetnými. Např. „Již v římském právu nacházíme odlišnost postihu trestných činů spáchaných duševně nemocnými; „šilným a blbým“ byl pomíjen trest, kanonické právo k nim přidružovalo náměsíčníky a lidi v horečce.“²⁰

U nás, na území dnešní České republiky, platil *Constitutio Criminalis Carolina* (1532), kdy se o trestu, v případě pachatele „beze smyslu“, rozhodovalo na základě rady znalců.

„Koncem 16. století se běžně zastávalo stanovisko, že duševně nemocný člověk má asi tolik rozumu, co čtrnáctileté dítě a jako takové může být trestáno. Vzhledem k tomu, že do té doby byli popravováni pachatelé až od 15 let, nesměl být ten, kdo byl zbaven rozumu, postaven před soud; kdo onemocněl po rozsudku, neměl být popraven. Východiskem byly náboženské úvahy, že je třeba ušetřit duši nemocného, který není ve stavu, aby se mohl usmířit s Bohem. Společnost musela být ovšem chráněna, duševně nemocní byli chováni v řetězech a klecích. Zacházení s nimi se postupem času zmírňovalo.“²¹

Hrdelní řád Josefa I. z roku 1707 trestal mírněji pachatele, kteří byli „zbaveni rozumu částečně“, v tomto ukládání trestů lze spatřovat prvopočátky zmenšené příčetnosti a také nebyli trestáni ti pachatelé, kteří byli „zbaveni rozumu“ úplně.

²⁰Císařová, D., Vanduchová, M., *Nepříčetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie.*, Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995, str. 11

²¹Císařová, D., Vanduchová, M., *Nepříčetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie.*, Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995, str. 12

Tereziánský trestní zákon z roku 1769 rozšiřuje podmínky beztrestnosti a také podmínky pro ukládání mírnějších trestů, kdy byl pachatel hluchý, hluchoněmý, měl oslabené smysly a jiné. O tom, zdali je pachatel přičetný, nepřičetný, duševně nemocný, nebo kdo je naopak zdrav a za své činy odpovědný, rozhodovali soudci. Svou velkou roli zde měli i tzv. znalci, kteří posuzovali, jestli se pachatel nepřetvařoval a nehrál, že je osoba bez rozumu. Tito znalci byli převážně ranhojiči a jiní moudří lidé.

3.2 Právní úprava ochranného léčení v době Československa

Po vzniku Československa v roce 1918 zůstaly v platnosti dosavadní trestně procesní předpisy. Na tehdejší území platily dva trestní řády z roku 1873 a z roku 1896, tento právní dualismus se používal až do roku 1950. Po celou dobu až do roku 1950 byly vytvářeny reformy zákoníků, jediným cílem těchto prací bylo vytvoření jednotného trestního řádu pro Československou republiku. V roce 1931 se podařilo kodifikovat zákon o trestním soudnictví nad mládeží č. 48/1931 Sb., kde bylo upraveno, že je zde možnost uložit vedle nebo místo trestu ochrannou výchovu nebo ochranný dozor.

V roce 1950 nahradil dosavadní dualismus trestní zákon, tento zákon již vychází ze systému monistického. Stejnou koncepci má i následující zákon z roku 1961, kdy oba tyto zákony mají společné, „že intenzita trestu musí odpovídat stupni nebezpečnosti pro společnost, přičemž osobnost pachatele je složkou této nebezpečnosti činu pro společnost. Nebezpečnost činu pro společnost tedy zahrnuje dvě nesourodé a někdy i protichůdné složky: Na jedné straně hlediska, která charakterizují čin sám, jeho škodlivost pro společnost, na druhé straně hlediska, charakterizující pachatele, v důsledku kterých trest má být adekvátní nebezpečí recidivy, které od pachatele v budoucnu hrozí.“²²

²²Císařová, D., Vanduchová, M., Nepřičetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie., Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995, str. 74

Tyto dva zákony z roku 1950 a 1961 zavedly ochranná opatření, která zahrnovala osoby, pachatele, nepřičetné, se zmenšenou přičetností, alkoholiky a toxikomany.

Trestní zákon č.140/1961 a trestní řád 141/1961 byly na našem území platné až do roku 2009. Po celou dobu platnosti byly oba tyto zákony několikrát novelizované, ale v institutu ochranného léčení se neobjevily žádné výrazné změny. V těchto dvou kodifikacích bylo upraveno ochranné léčení následovně: trestní zákon říkal, že ochrannými opatřeními jsou – ochranné léčení, ochranná výchova a zabránění věci. Ochrannou výchovu bylo možné uložit pouze mladistvému. Dále bylo upraveno, za jakých podmínek se ukládá ochranné léčení, kdy je soud povinen uložit ochranné léčení. Soud ho mohl uložit vedle trestu anebo při upuštění od potrestání. Ochranné léčení se vykonávalo převážně v léčebných zařízeních. Výkon ochranného léčení upravoval trestní řád, kde byl upraven postup soudu při ukládání do výkonu nebo při propuštění z výkonu ochranného léčení.

Nový trestní zákoník č. 40/2009 nabyl účinnosti ke dni 1.1.2009. Změnou oproti původnímu trestnímu zákoníku je zavedení dvouleté lhůty pro přezkoumání efektivnosti ochranného léčení. Také byl zaveden nový institut Zabezpečovací detence. Tento institut je jeden z dalších druhů ochranných opatření. Nová úprava upravuje problematiku ochranného léčení, jeho ukládání a výkon, mnohem podrobněji.

3.3 Detenční ústavy v ČR

Zařízení, ve kterých je vykonávána zabezpečovací detence, po dlouhých přích, nakonec patří do správy Vězeňské služby České republiky, což znamená, že spadá pod resort Ministerstva spravedlnosti. Jedná se tedy o zařízení nezdravotnického charakteru pro osoby, které nespolupracují a sabotují ústavní ochranné léčení, popř. mohou být tyto osoby nenapravitelné.

„Zabezpečovací detence se vykonává v zařízeních – ústavech se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy (§100 odst. 4 TZ), které spravuje Vězeňská služba České republiky; nikoliv ministerstvo zdravotnictví, jak bylo v původních záměrech zvažováno.“²³ Tato zařízení nejsou zdravotnického charakteru, zřizovatelem je Ministerstvo spravedlnosti. Na chovance působí terapeuticky a výchovně odborný personál. Jedním z mnoha důvodů, proč bylo nutné podpořit vznik detenčních ústavů, byla i možnost útěků deviantů z psychiatrických léčeben. Tomu by měly detenční ústavy zabránit.

V České republice jsou fungující detenční ústavy v Brně a Opavě, které zabezpečují 200 lůžek pro chovance. Brněnskému ústavu bych se ráda věnovala později. Detenční ústav v Opavě k dnešnímu dni nepřijal jediného chovance. Tento ústav zatím plní funkci věznice, z důvodu jejich přeplněnosti. Důvodů, proč je nízký počet chovanců v českých detenčních ústavech a tedy nízký počet uložení trestního opatření zabezpečovací detence, je jistě několik. Nemyslím si, že by to bylo tím, že zákon o výkonu zabezpečovací detence je v českém právním systému „novinkou“. Domnívám se, že důvodem může být neshoda, zda-li je možné nařídit zabezpečovací detenci osobám, kterým bylo uloženo ústavní ochranné léčení před účinností zákona o výkonu zabezpečovací detence. Možná je také dalším důvodem nevole soudců zvyknout si na možnost ukládání tohoto nového institutu ochranných opatření.

Další ústav ve Vidnavě mělo Ministerstvo spravedlnosti v plánu otevřít v roce 2011. Osobně si myslím, že další detenční ústav v současné době není třeba zřizovat. Nejen, že by to velmi finančně zatížilo Ministerstvo spravedlnosti, ale navíc vidíme, že tato instituce není ještě skoro vůbec využívána a ukládána. V neposlední řadě stále panují neshody, kterým osobám lze zabezpečovací detenci vůbec uložit.

²³Blatníková,Š.Problematika zabezpečovací detence., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevence., 2010, s. 45

3.4 Ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno

Tento detenční ústav vznikl v již fungující Vazební věznici v Brně, která musela projít rozsáhlou rekonstrukcí, tzn. došlo ke zrušení pavilonu, kde bylo umístěno oddělení rehabilitační a následné lůžkové ošetrovací péče. „Fakticky zahájil ústav svoji činnost přijetím prvního chovance do výkonu zabezpečovací detence v březnu 2009. Ústav pro výkon zabezpečovací detence je umístěn do samostatného křídla objektu vězeňské nemocnice v Brně. Ubytovací kapacita je rozložena do tří pater pavilonu, jedno další patro je určené k provádění terapií, návštěv, pohybových aktivit, vzdělávacích a dalších resocializačních programů. Součástí ústavu je i vnější areál, kde jsou hřiště, zahrada, dílna a vycházkový dvůr. Kapacita Ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně je 48 lůžek, včetně čtyř lůžek určených pro ženy.“²⁴

K dnešnímu dni je ve výkonu zabezpečovací detence v Brně 22 chovanců, mezi nimi i jedna žena, které byla uložena zabezpečovací detence v září 2011.

Prvním chovancem tohoto ústavu v Brně je dnes již jednatřicetiletý muž, Michal Bělohávek, násilník, o jehož uložení rozhodl Krajský soud v Brně, s pobočkou ve Zlíně. Tento muž byl stíhán pro pokus o vraždu, kdy v úmyslu usmrtit napadl dosud z nezjištěných důvodů svou matku. Trestní stíhání bylo u tohoto muže zastaveno, jelikož bylo zjištěno, že v době páchaní činu byl nepřičetný, což znamenalo, že nebyl trestně odpovědný.

Druhého chovance poslal do zabezpečovací detence soud, poté co si dnes pětatřicetiletý muž odpykal trest odnětí svobody za vraždu své družky a poté měl nařízené ústavní ochranné léčení. Toto léčení však muž odmítal.

²⁴Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky, Vazební věznice Brno za rok 2009: Dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/20/image/v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%20za%20rok%202009.pdf(online, ze dne 21.3.2012)

4 Druhy ochranného léčení

Soud při uložení obligatorně nebo fakultativně ochranného léčení rozhodne i o druhu ochranného léčení, s přihlédnutím ke spáchanému trestnému činu nebo činu jinak trestného, osobě pachatele, závěrům znaleckého posudku. Důležité je zejména zvážení charakteru duševní poruchy, zdali pachatel jednal v nepřítčetnosti nebo ve zmenšené nepřítčetnosti.

Druhy ochranného léčení jsou:

- a) psychiatrické léčení
- b) sexuologické léčení
- c) protialkoholní léčení
- d) protitoxikologické léčení

Soud může pachateli uložit samostatně jednotlivý druh ochranného léčení, ale stejně tak může uložit i kombinaci, aby ochranné léčení dostalo svého účelu.

4.1 Psychiatrické ochranné léčení

Druh ochranného léčení psychiatrického, které se ukládá jako nejčastěji, soud ukládá pachatelům trestného činu nebo činu jinak trestného v případě, že pachatel trpí duševní poruchou. Definice duševní poruchy je zakotvena v TZ a to konkrétně v §123: „Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká sociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuologická odchylka.“ Duševní poruchu pachatele posuzuje znalec, který ve svém znaleckém posudku popisuje jeho duševní poruchu, nebezpečnost pro společnost a také výhledy do budoucna.

Pachatel, kterému je uložen tento druh ochranného léčení, je léčen nejen psychofarmaky, které slouží k tlumení duševní poruchy, ale zároveň působí na deprese, kritické momenty. Dále pak je pachatel léčen pomocí psychoterapie, která je vedena jak ošetřujícím lékařem, tak psychologem oddělení. Tato psychoterapie může mít formy: podpůrná, psychoedukační, individuální nebo skupinové. Cílem této léčby je možnost zařazení pachatele zpět do společnosti, aniž by byl pro ni nebezpečný.

4.2 Sexuologické ochranné léčení

Sexuologické ochranné léčení úzce souvisí s léčením psychiatrickým, tudíž se lze domnívat, že je to spíše podkategorie psychiatrického léčení. Pachatel, kterému se ukládá tento druh léčení, spáchal některý v trestných činu zakotvené v hlavě třetí TZ – trestné činy proti lidské důstojnosti, jako např. trestný čin znásilnění nebo pohlavní zneužívání. Podmínkou pro uložení tohoto druhu je, že pachatel musí trpět sexuální poruchou. Soudy toto léčení ukládají na základě návrhů soudních znalců (psychologů, sexuologů). „Ochranné léčby sexuologické představují z celkového počtu vykonávaných léčeb zhruba jednu třetinu.“²⁵

Léčba se skládá z několika forem, jako například z léčby biologické, tzn. farmakoterapie, z léčby psychologické, dále se využívají různá sociální opatření.

Pokud má pachatel ústavní sexuologickou ochrannou léčbu, je terapeuticky obtížně ovladatelný a společensky velmi nebezpečný, je dle zákona možná chirurgická kastrace pohlavních žláz.

4.3 Protialkoholní a protitoxikologické ochranné léčení

Tyto dvě formy ochranného léčení je žádoucí vyložit společně, jelikož je jejich společným faktorem spáchání trestného činu pod vlivem návykové látky.

²⁵Detence – dlouholetý problém. České vězeňství 3-4/2000 str. 24

Soudní ochranná léčba protialkoholní a protitoxikomanická je uložena pachateli na základě trestného činu spáchaného pod vlivem psychoaktivní látky nebo v souvislosti s jejím užíváním a také zároveň páchá trestné činy, aby si mohl tyto látky opatřit. Ochranné léčení je ukládáno soudem s motivem zajistit nápravu pachatele a ochranu společnosti.

Toto ochranné léčení bývá často neefektivní, jelikož úplná náprava pachatele pro něj znamená doživotní abstinenci. Pachatelé, kterým je tato léčba uložena, se po ukončení léčby často vrací do prostředí, ve kterém původně žili, a je velmi pravděpodobné, že se ke svým návykům opět vrátí.

Samostatná abstinence bývá často doplňována psychofarmaky, která pomáhají překonat somatické příznaky abstinence. Dále jsou využívány různé formy psychoterapie.

4.4 Ústavní a ambulantní forma ochranného léčení

Soud při ukládání ochranného léčení rozhoduje dle podmínek pro ukládání obligatorního nebo fakultativního ochranného léčení. Těmto podmínkám bych se ráda věnovala v kapitole č. 6 – Ukládání a nařízení ochranného léčení.

Dále má soud možnost uložit výkon ochranného léčení ústavní nebo ambulantní. Při rozhodování, který z těchto dvou druhů ochranného léčení bude uložen, vychází soud ze spáchaného trestného činu, osoby pachatele, jeho nebezpečnosti pro společnost, dále zvažuje povahu nemoci a jiné. Každý případ se musí posuzovat vždy velmi individuálně.

Ústavní forma výkonu ochranného léčení znamená větší zásah do osobní svobody jedince. Ochranné léčení je v tomto případě vykonáváno zpravidla v zařízení, tzn. psychiatrické léčebně nebo v jiném zdravotnickém zařízení, anebo pokud pachatel vykonává nepodmíněný trest odnětí svobody, i ve zdravotnickém oddělení příslušné věznice.

„Vzhledem k tomu, že ústavní léčení je vždy spojeno s podstatným omezením osobní svobody léčeného a je radikálním zásahem do způsobu jeho života, musí soud při ukládání této formy ochranného léčení pečlivě zvažovat jak povahu nemoci a léčebné možnosti, tak i povahu a závažnost trestné činnosti a povahu a závažnost nebezpečí, které do budoucna ze strany léčebné osoby hrozí zájmům chráněných trestním zákonem.“²⁶

Forma ambulantního léčení ponechává léčenou osobu na svobodě. Tato osoba je však povinna podrobit se léčebnému režimu ve zdravotnickém zařízení, kam dochází, a to pravidelně a v určených termínech.

Ambulantní forma ochranného léčení lze uložit vzhledem k povaze choroby a léčebným možnostem. Důležité je, zda účel konkrétní léčby bude při pobytu léčeného na svobodě splněn. V zásadě je tato forma možná uložit ve všech případech ochranného léčení, pokud nebezpečí, které od pachatele hrozí nebo hrozilo, je odstraněno.

„Především jde nutno uvést prvotní zásadu, že s ohledem na to, že ochranné léčení ve formě ústavní představuje opatření týkající se omezení osobní svobody, jde o institut svou povahou výjimečný; má být nařízeno pouze tehdy, neexistuje-li jiná eventualita, jak omezit konkrétní obavu, pro kterou může být nařízeno. Tedy, zde platí princip subsidiarity ochranného léčení ve formě ústavní.

Ostatně, takový (subsidiarity) platí i u vazby, u jakékoli jiného omezení osobní svobody a i u omezení jakéhokoli základního práva či svobody, neboť základní právo či svobodu lze omezit jen v případě nezbytně nutném k zajištění legitimního cíle. Pokud lze dosáhnout legitimního cíle jinak než omezením základního práva či svobody, nelze základního práva či svobody omezit. v opačném případě vy se v podstatě legitimní cíl omezení základního práva či svobody vytratil.“²⁷

²⁶Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, s. 1032

²⁷Nález Ústavního soudu ČR. Sp.zn I. ÚS 3654/10-2 (str. 1)

Pro ukládání ochranného léčení je také důležitý nálezn Ústavního soudu, kde judikoval, že ústavní forma ochranného léčení nemá být ukládána za tzv. banální trestné činy: „Ochranné léčení v ústavní formě je mimořádně závažným omezením osobní svobody léčeného, které někdy může znamenat větší újmu než nepodmíněný trest odnětí svobody, a to zejména díky neurčitosti svého trvání. Vzhledem k této skutečnosti je nutno zjišťovat zákonné podmínky pro uložení ochranného léčení v ústavní formě s mimořádnou pečlivostí. Jelikož právě hrozba nebezpečí ze strany pachatele je hlavní skutečnost, která tento závažný zásah do jeho základních práv opravňuje, je zřejmé, že mezi těmito dvěma zájmy musí existovat určitá proporcionalita, tedy čím vyšší nebezpečí ze strany nepřičetné osoby hrozí, tím větší je možnost omezení její svobody. Přestože forma ochranného léčení není prvořadě určena stupněm nebezpečnosti činu jinak trestného pro společnost, nýbrž potřebou léčby, jistá závislost mezi spáchaným činem a formou ochranného léčení je žádoucí. Např. uložení ochranného léčení v ústavní formě je na místě zejména v těch případech, kdy nepřičetná osoba spáchá čin jinak trestný, za který by v případě její trestní odpovědnosti bylo zřejmě nutno uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Naopak u nepřičetné osoby, která spáchala čin jinak trestný, který by v případě její trestní odpovědnosti byl zřejmě posouzen jako trestný čin, jehož typová i konkrétní nebezpečnost pro společnost je nižší, a bylo by teda namísto uložení alternativního trestu nespojeného s přímým omezením na svobodě, je možno uložit ochranné léčení v ústavní formě spíše ve výjimečných případech, které jsou odůvodněny konkrétními skutkovými okolnostmi.“²⁸

²⁸ Nález Ústavního soudu IV. ÚS 502/02

5 Účel ochranné léčby a zabezpečovací detence

5.1 Účel ochranné léčby

Ochranné léčení je ukládáno s cílem terapeuticky působit na pachatele trestného činu nebo činu jinak trestného také má plnit funkci izolace a odtržení pachatele od dosavadního způsobu jeho života.

Osoby, kterým se ochranné léčení ukládá, jsou pachatelé nebezpeční pro společnost. Spáchán byl v těchto případech trestný čin nebo čin jinak trestný v nepřičetnosti, ve zmenšené nepřičetnosti atd. (dále viz kapitola č. 6). Pobyt takových osob na svobodě je nebezpečný, a proto je třeba zajistit ochranu společnosti umístněním této osoby do ústavního zdravotnického zařízení, anebo tuto osobu zajistit alespoň ambulantní léčbou ve zdravotnickém zařízení.

S tím souvisí problematika nebezpečnosti pachatele pobytu na svobodě, kdy tento pojem byl judikaturou definován jako „vysoká pravděpodobnost opakování protiprávního jednání v důsledku zjištěné duševní poruchy a je nutná k uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence.

Podle judikátu Nejvyššího soudu „nestačí pouhé spáchání trestného činu ve stavu nepřičetnosti k uložení ochranného léčení. Pobyt takové osoby na svobodě musí být i pro budoucnost nebezpečný pro zájmy chráněné TZ. Tato podmínka je splněna, jestliže je vysoce pravděpodobné, že nepřičetná osoba, která spáchala čin jinak trestný, spáchá znovu závažnější útok na zájmy chráněné TZ, a to pod vlivem duševní poruchy. Splnění této podmínky je třeba posoudit na základě zjištění o povaze a chování nepřičetné osoby a na základě posudků znalců z oboru psychiatrie o tom, zda duševní porucha je takového rázu, že pobyt nepřičetné osoby je i pro budoucnost v uvedeném smyslu nebezpečný.“²⁹

Cílem ochranného léčení nemá být újma, nýbrž léčení, výchova pachatele a jeho opětovné zapojení do společnosti. To znamená, že ochranné léčení má

²⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp.zn. Rt 11/1974

význam nejen pro ochranu společnosti před těmito osobami, ale také by mělo být na prospěch samotným těmito osobám, neboť je jim poskytnuta odborná lékařská pomoc.

Pokud během dvou let není dosaženo účelu ochranného léčení, může být výkon ochranného léčení prodloužen rozhodnutím soudu, který rozhoduje na základě zprávy o vývoji výkonu ochranného léčení. Na druhou stranu, pokud bylo účelu ochranného léčení dosaženo dříve než před uplynutím lhůty dvou let, může být výkon rozhodnutím soudu ukončen. Upuštěno od výkonu ochranného léčení může být v případě, že bylo účelu ochranné léčby dosaženo ještě před zahájením samotného výkonu ochranného léčení.

5.2 Zabezpečovací detence

Jedná se o nové ochranné opatření, které bylo zavedeno schválením speciálního zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, s cílem zavést do našeho právního řádu dosud chybějící nové ochranné opatření. Tento zákon byl schválen Parlamentem při prvním čtení dne 31. října 2007 a nabyl účinnosti k 1. lednu 2010. „Tento institut má být určen pro nebezpečné agresivní a sexuální delikventy, kteří léčbu maří, odmítají nebo ji nejsou schopni vůbec absolvovat.“³⁰ Detence závažně zasahuje do základních lidských práv, a proto její uložení je omezeno pouze na pachatele, kteří nejsou pro svou nepřičetnost trestně odpovědní, pachatele závažných trestných činů, tzn. pachatele zločinu, zvláště závažného zločinu a také pachatele, kteří se dopustili zvláště závažné recidivy.

Co bylo důvodem pro zavedení zabezpečovací detence u nás v České republice? Jako jedním z problémů bezpečnosti v rámci psychiatrických léčeben souviselo i zabezpečení proti útěkům pacientů. O tomto problému se zmínil Vanuch ve svém článku: „ S problémem bezpečnosti v rámci psychiatrických léčeben souvisí i jeden z dalších problémů, a to zabezpečení proti útěkům pacientů. Jak již bylo uvedeno výše, po odstranění některých bezpečnostních

³⁰Zvěřina, J., Brichcín, D., Co lze očekávat od zabezpečovací detence?. Psychiatrie pro praxi, 9/2008, str. 17

zařízení a jiných mechanických překážek se staly léčebny otevřenějšími, navíc zde byl zaveden i uvolněnější denní režim pacientů. Z otevřených oddělení léčeben mohou během dne pacienti utéct nebo dokonce odejít bez větších problémů a ani útekům z uzavřeného oddělení léčebny, kde jsou umístění nebezpeční pachatelé, vykonávající ústavní ochranné léčení, nemohli zdravotníci a lékaři zabránit.³¹ Dalo by se říci, že útěk z léčebny bylo pouze svobodným rozhodnutím pacienta. Odborná veřejnost na základě této a jiných okolností dospěla k závěru, že je nutné po vzoru zahraničních právních úprav zavést nový druh ochranného opatření, které by bylo vykonáváno ve speciálním ústavu, kde by byla zajištěna opatření potřebná k ochraně především personálu a i pacientů. A tak se zrodily myšlenky a návrhy zákonů, které by zavedly nové ochranné opatření, zabezpečovací detence, která byla zavedena, jak bylo výše již zmíněno, až novým trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb.

Pojem detence je zakotven ve zdravotnickém oboru a znamená „držení a léčbu nemocného ve zdravotnickém zařízení bez jeho souhlasu nebo souhlasu jeho zákonného zástupce, které jsou možné pouze za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod a zákonem o péči a zdraví lidu.“³²

„Základní podmínkou pro uložení zabezpečovací detence je nepříznivá prognóza budoucího chování pachatele spojená s neúčinností ochranného léčení. Uložení zabezpečovací detence je podmíněno tím, že nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení vedlo k dostatečné ochraně společnosti.“³³

Zabezpečovací detence je ochranné opatření, které má vyřešit letitý problém s výkonem ústavní ochranné léčby. Jedná se o zvláště nebezpečné pachatele trestných činů. Jejich léčení probíhalo v psychiatrických léčebnách, naopak zabezpečovací detence se pachateli ukládá samostatně. Zabezpečovací detence může být uložena vedle trestu, ale i při upuštění od potrestání.

³¹ Vanuch., P. Zabezpečovací detence, její ukládání, výkon, trvání a obhajoba obžalovaného. Trestní právo. 2010., č. 9, s. 10

³² Velký lékařský slovník. Lekarske.slovníky.cz (online)

³³ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: WoltersKluwer ČR, a.s., 2010, s. 500

Trvání zabezpečovací detence upravuje §100 odst. 5 trestního zákoníku a dále pak mnohem podrobněji v § 357 trestního řádu. Zabezpečovací detenci soud ukládá bez určení přesné konkrétní výměry, na rozdíl od ochranného léčení, které je ukládáno maximálně na dva roky, kdy se dále dá tato délka výkonu ochranného léčení prodloužit. Soud zabezpečovací detenci ukládá na takovou dobu, po kterou lze pachatele považovat za nebezpečného pro společnost. To tedy znamená, že je zabezpečovací detence ukládána na dobu neurčitou, a však je vykonávána dokud to vyžaduje zájem ochrany společnosti před nebezpečným pachatelem. Zákon také myslí na případné zneužívání tohoto institutu a to tak, že ukládá soudu povinnost, aby minimálně jednou za dvanáct měsíců přezkoumal, zda-li stále trvají důvody pro pokračování ve výkonu zabezpečovací detence.

Soud může dodatečně své rozhodnutí změnit a zabezpečovací detenci změnit na ústavní ochranné léčení, a to tehdy, kdy pominuly důvody, ze kterých byla osobě uložena. O této změně rozhoduje usnesením ve veřejném zasedání příslušný okresní soud, v jehož obvodu je ústav pro výkon zabezpečovací detence.

Soud také může před započítáním výkonu zabezpečovací detence od jejího výkonu upustit. To lze však pouze v případě, kdy pominou okolnosti, pro které byla uložena. Pod pojmem okolnosti se skrývají důvody, které vedly k uložení zabezpečovací detence, a to na podkladě znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Pominutí těchto důvodů znamená např., že vývojem, resp. léčbou, duševní poruchy pominula nebezpečnost pachatele při pobytu na svobodě, i když duševní porucha stále trvá. I tyto okolnosti musí být zjištěny znaleckým posudkem, z oboru zdravotnictví, z odvětví psychiatrie, protože soud při rozhodování o upuštění od výkonu zabezpečovací detence musí z tohoto znaleckého posudku vycházet.

Výkon zabezpečovací detence se provádí v ústavu, kde zvláštní ostrahu zajišťuje Vězeňská služba. Na chovance těchto ústavů se uplatňují léčebné, psychologické, vzdělávací, pedagogické, rehabilitační a činnostní programy. Vězeňská služba také může spolupracovat s církevními a náboženskými společnostmi. Ve výkonu jsou od sebe odděleni muži a ženy, chovanci mladší 19

let jsou odděleni od dospělých, oddělují se také chovanci s duševní poruchou od jiných chovanců.

„Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu zabezpečovací detence vykonává krajské státní zastupitelství, v jehož obvodu se zabezpečovací detence vykonává.“³⁴

5.2.1 Účel zabezpečovací detence

Hlavním účelem zabezpečovací detence je zajištění nebezpečných osob, pachatelů trestného činu nebo činu jinak trestného, jejich izolace od společnosti ve speciálním zařízení, tzv. ústavu. Neméně důležité je terapeutické a výchovné působení na osobu, která je ve výkonu zabezpečovací detence.

„Záměrem v rámci pobytu je také motivovat a připravovat osoby zde umístěné k zahájení případné terapie v ústavním ochranném léčení. Tedy – směřovat je k náhledu a zamyšlení nad svými postoji a vzorci chování a usilovat o jejich změnu, případně aby získal náhled (uvědomil si) svou nebezpečnost pro společnost.“³⁵ Mělo by se vhodně působit na pachatele trestných činů ve výkonu zabezpečovací detence a stimulovat je k tomu, aby přemýšleli nad svými postoji a usilovali o změnu. Cílem je, aby si takováto osoba uvědomila svoji odchylku a škodlivost pro společnost, naučila se s ní žít a spolupracovala ve své léčbě v rámci ústavního ochranného léčení. Pokud je později úspěšné i ústavní ochranné léčení, jelikož pominuly důvody, pro které byla detence pachateli uložena, může dojít ke změně na ambulantní léčení vykonávané na svobodě.

5.2.2 Rozdíl ochranného léčení a zabezpečovací detence

Toto opatření v podobě zabezpečovací detence je subsidiární k ochrannému léčení. Prvním rozdílem mezi těmito dvěma institucemi je trestný čin. Ochranné

³⁴§ 40 zákona č. 129/2009 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

³⁵Blatníková, Š. Problematika zabezpečovací detence., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevence., 2010, s. 45

lčení není omezeno na trestný čin, kdežto v případě uložení zabezpečovací se musí jednat o zvlášť závažný zločin nebo zvlášť závažné recidivy.

Druhý rozdíl je ve výkonu těchto opatření. Zabezpečovací detence je vykonávána v ústavním zařízení, kde zvláštní ostrahu zajišťuje Vězeňská služba. Na chovance těchto ústavů se uplatňují léčebné, psychologické, vzdělávací, pedagogické, rehabilitační a činnostní programy. Samostatný výkon zabezpečovací detence je upraven zákonem č. 129/2008 o výkonu zabezpečovací detence a je také zakotven v trestním řádu, zatímco ochranné léčení žádnou samostatnou právní úpravu nemá.

Další rozdíl je v délce trvání výkonu těchto uložených opatření. U ochranné léčby je nezbytné každé dva roky zkoumat její zákonnost, zatím co zabezpečovací detence trvá do té doby, do kdy to vyžaduje ochrana společnosti.

6 Trestněprávní charakteristika pachatelů

Již při hodnocení povahy a závažnosti trestného činu je třeba vzít v úvahu i znaky charakterizující osobu pachatele. Musí být také zohledněna možnost nápravy tohoto pachatele. Na možnost nápravy je usuzováno především s využitím přezkoumání dosavadního způsobu života této osoby, a přihlédnutím k postoji osoby k léčbě.

6.1 Pachatel, kterému se uloží ochranné léčení

Důležitá je kategorizace, podle které je možné uložit pachateli ochranné léčení. S touto kategorizací úzce souvisí forma léčení a to, zdali se ochranné léčení ukládá obligatorně anebo fakultativně.

Za prvé se obligatorně ochranné léčení ukládá, jestliže osoba pachatele není pro nepřičetnost trestně odpovědná. Aby soud mohl ochranné léčení uložit, musí být splněny tyto podmínky:

- a) jedná se o pachatele činu jinak trestného
- b) jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, což znamená, že ohrožuje zejména svoji rodinu, okolí, majetek (toto vše je třeba posoudit u každého pachatele individuálně na základě posudku znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie)

Nebezpečnost pobytu osoby na svobodě je také třeba prokázat. V tomto případě se musí jednat o hrozbu závažnějšího útoku na zájmy, které jsou chráněné trestním zákonem, v době, kdy soud o uložení ochranného léčení rozhoduje.

Za druhé se obligatorně ochranné léčení ukládá pachateli, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, a to v případě že má soud za to, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu uložení ochranného léčení bylo možno dosáhnout

účelu trestu i trestem kratšího trvání. To znamená, že v tomto případě ochranné léčení doplňuje nebo nahrazuje zkrácený trest. Předpokladem je, že pachatel jednal ve zmenšené přičetnosti, ale tuto zmenšenou přičetnost si nepřivodil pachatel sám ani z nedbalosti vlivem návykové látky.

Ve třetím případě pachatel spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou (nemusí jít o zmenšenou přičetnost). Zde se ochranné léčení může uložit obligatorně nebo fakultativně. Obligatorní forma uložení ochranného léčení se ukládá pachateli v případě, kdy se soud domnívá, že toto léčení zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. Zákon v tomto případě poskytuje možnost i upuštění od uložení trestu, v případě, že ochranné léčení uloží. Jde např. o pachatele, u kterého se dle znaleckého posudku spíše očekává zhoršení duševního stavu v případě uložení trestu odnětí svobody.

Fakultativní forma ochranného léčení ve třetím okruhu pachatelů lze uložit v tom případě, kdy je pobyt pachatele na svobodě nebezpečný.

Čtvrtým okruhem pachatelů jsou ti, kteří zneužívají návykovou látku. Fakultativně jim soud může uložit ochranné léčení, pokud pachatel spáchal trestný čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, jako např. že spáchal trestný čin krádeže za účelem opatření si návykové látky. To, že jednal pachatel pod vlivem návykové látky, ještě neznámá, že jednal ve stavu nepřičetnosti. Zneužívání návykové látky není jednorázová záležitost, musí jít o zneužívání trvalého rázu, zároveň musí jít o takové požívání, které má chorobné návyky. V tomto případě se jedná o ochranné protialkoholní nebo protitoxikologické léčení, soud ho však nemusí uložit, pokud je zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.

6.2 Pachatel, kterému se uloží zabezpečovací detence

Úkolem zabezpečovací detence je chránit společnost před pachateli zvláště závažných trestných činů, jejichž duševní stav způsobil toto protiprávní jednání. Nebezpečnost pro společnost je společné heslo okruhu pachatelů, kterým se

zabezpečovací detence ukládá. Obecně lze říci, že pachatel, kterému lze uložit zabezpečovací detenci je nespolupracující osoba, sociálně obtížně adaptovatelná, nepodrobivší a agresivní, která odmítá nebo dokonce sabotuje ochranné léčení.

Zabezpečovací detence se ukládá zvláště nebezpečným osobám, u kterých nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení ochraňovalo dostatečně společnost. Za těchto podmínek se zabezpečovací detence ukládá pachateli dle §100 zákona o výkonu zabezpečovací detence a to:

- a) pachateli činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvláště závažného zločinu, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný
- b) pachateli, který spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, pokud má soud za to, že zabezpečovací detence zajistí ochranu společnosti lépe než uložení trestu nebo pokud je jeho pobyt na svobodě nebezpečný
- c) pachateli, který se oddává zneužívání návykové látky a znovu spáchal zvláště závažný zločin, i přestože již byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody pro zvláště závažný zločin pod vlivem návykové látky.

Nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě, lze vyvozovat z jednání, které vykazuje znaky trestného činu nebo činu jinak trestného. Zároveň musí být zjišťován stupeň duševní poruchy pachatele, aby se dalo usoudit, zdali je zde možnost opakování jeho protiprávního jednání. Pobyt tohoto pachatele v budoucnu musí být nebezpečný pro zájmy chráněné trestním zákonem. To vše se posuzuje na základě chování pachatele, jeho povahy a jeho duševní poruchy.

7 Ukládání a nařízení ochranného léčení

Kdy soud ochranné léčení pachateli uloží je zakotveno v trestním zákoníku, konkrétně v §99. Jsou zde ustanoveny obligatorní a fakultativní podmínky pro uložení ochranného léčení.

Právní úpravu samotného výkonu ochranného léčení nalezneme, jak již bylo výše zmíněno, v zákoně č. 141/1961 Sb. trestní řád (dále ve zkratce jen TRŘ). I tento zákon prošel několika postupnými novelizacemi. Konkrétně úpravu nalezneme v Oddíle sedmém TRŘ – Výkon ochranného léčení a zabezpečovací detence, § 351-353.

7.1 Obligatorní uložení ochranného léčení

Obligatorně může soud uložit ochrannou léčbu dle ustanovení § 99 odst. 1 trestního zákoníku: „Soud uloží ochranné léčení v případě uvedeném v § 40 odst.2 a § 47 odst.1 nebo jestliže pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.“ Z tohoto ustanovení lze odvodit, že smyslem je hlavně působení na pachatele, kteří se dopustili trestného činu nebo činu jinak trestného. Lze totiž předpokládat, že nepřičetný pachatel je většinou nebezpečný pro společnost, a společnost se před touto osobou samozřejmě musí chránit.

Podmínky pro obligatorní uložení ochranného léčení musí být splněny. Podmínkou zejména je, že pachatel v době spáchání trestného činu (u mladistvého v době spáchání provinění) byl nepřičetný, to znamená, že se dopustil činu jinak trestného pod vlivem duševní choroby. Nepřičetnost se posuzuje podle znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Posuzováno je především, zda ovládací a rozpoznávací schopnosti byly vymizelé v době spáchání činu jinak trestného; pro nepřičetnost stačí, pokud chybí jedna tato uvedená schopnost v době spáchání činu jinak trestného.

Další osobou, u které se ukládá obligatorně ochranné léčení, je osoba, jež se dopustila trestného činu ve zmenšené přičetnosti. To znamená, že rozpoznávací nebo ovládací schopnosti této osoby jsou zmenšené, anebo byl trestný čin spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou. Soud za splnění těchto podmínek uloží obligatorně ochranné léčení, pokud dospěje k závěru dle znaleckého posudku, že ochranné léčení více zajistí nápravu pachatele než potrestání. Musí být také splněná další podmínka- pachatel si zmenšenou nepřičetnost nepřivodil sám z nedbalosti pod vlivem návykové látky.

Další možností je, že soud uloží obligatorně ochranné léčení pachateli, který spáchal trestný čin ve zmenšené přičetnosti, přitom si tuto nepřičetnost nepřivodil ani z nedbalosti vlivem návykové látky. Soud v tomto případě sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby. Soud přihlédne ke zdravotnímu stavu pachatele a domnívá se, že by bylo možné za tohoto současného uložení ochranného léčení dosáhnout jeho nápravy i kratším trestem.

7.2 Fakultativní uložení ochranného léčení

Soud může uložit ochranné léčení fakultativní formou podle § 99 odst. 2 trestního zákona takto: „jestliže pachatel trestný čin spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, nebo pachatel, který zneužívá návykovou látku, spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním; ochranné léčení však neuloží, je-li vzhledem k osobě pachatele zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.“

Základní podmínkou pro uložení ochranného léčení je zde v obou případech osoba pachatele trestného činu (u mladistvého provinění) a zneužití návykové látky. Mezi trestným činem a návykovou látkou musí být příčinný vztah. Pachatel nemusí být v době činu pod vlivem návykové látky, ale může trestnou činnost konat jako následek jejího zneužíváním tím, např. že si pachatel trestnou činností obstarává finanční prostředky pro obstarání návykové látky.

Zneužívání návykové látky znamená, že se jí osoba oddává tím způsobem, že její požívání má za následek chorobný návyk. I to, zda je anebo byl pachatel pod vlivem návykové látky, anebo jestli je na návykové látce závislý, je součástí znaleckého posudku. Do znaleckého posudku se musí uvést, zda lze dosáhnout účelu ochranného léčení. Pokud osoba, která zneužívá návykové látky, nespolupracuje, dá se očekávat, že nelze dosáhnout účelu ochranného léčení a v tom případě se této osobě ochranné léčení neuloží.

Soud může ochranné léčení uložit vedle trestu nebo při upuštění od potrestání.

7.3 Změna formy ochranného léčení

Změna ochranného léčení, ke které může dojít v průběhu výkonu ochranného léčení, se řídí dle ustanovení § 351 a v TZ a to: „ O změně způsobu výkonu ochranného léčení na návrh zdravotnického zařízení, státního zástupce nebo osoby, na níž se vykonává ochranné osoby, a nebo i bez takového návrhu rozhoduje ve veřejném zasedání okresní soud, v jehož obvodu je zdravotnické zařízení, ve kterém se ochranné léčení vykonává; tento soud rozhoduje na návrh zdravotnického zařízení nebo státního zástupce i o změně ústavního ochranného léčení na zabezpečovací detenci. Ústavní léčení může za podmínek stanovených v trestním zákoníku soud změnit na zabezpečovací detenci, jestliže na základě návrhu nebo zprávy zdravotnického zařízení, ve kterých popíše průběh a výsledky dosavadního léčení, vykonávané ochranné léčení nevedlo ke splnění jeho účelu pro chování osoby, na níž se ochranné léčení vykonává, a tuto přeměnu vyžaduje účinná ochrana společnosti a nutnost působení na osobu, na níž se ochranné léčení vykonává, prostředky zabezpečovací detence.“

„Nutnou podmínkou pro aplikaci speciálního §351a TŘ je započetí s výkonem ochranného léčení, přičemž později dochází ke změně ochranného léčení. Podle § 351 odst. 2 TŘ činí výkon ochranných opatření soud, který ve věci rozhodl v prvním stupni, což může být i krajský soud. §351 odst. 2 TŘ tak bude

použit v případech, kdy ještě nebylo započato s ochranným léčením a dochází ke změně ochranného léčení.“³⁶

Toto ustanovení § 351 trestního řádu o změně výkonu ochranného léčení se plně uplatní i v řízení v trestních věcech mladistvých, jelikož zákon o soudnictví ve věcech mládeže speciální ustanovení o změně nemá, nýbrž na tato ustanovení v trestním řádu odkazuje.

O změně způsobu výkonu ochranného léčení rozhoduje senát, resp. samosoudce ve veřejném zasedání, usnesením. Proti tomuto usnesení je možno podat stížnost a tuto stížnost mohou podat osoby dle § 142 trestního řádu, jen ve prospěch léčené osoby, podaná stížnost má odkladný účinek vůči právní moc a vykonatelnost usnesení.

Další možná změna formy výkonu ochranného léčení je možné a to změna z ústavní formy výkonu ochranného léčení na formu ambulantní a naopak. I v tomto případě rozhodnutí o změny formy výkonu ochranného léčení je příslušný okresní soud, v jehož obvodu je zdravotnické zařízení, popř. věznice, kde odsouzený vykonává výkon trestu odnětí svobody a zároveň ústavní ochranné léčení.

„Zákon připouští možnost dodatečně změnit ústavní léčení na ambulantní a naopak. Změna ambulantního léčení na ústavní bude zpravidla přicházet v úvahu v případě, kdy se osoba při výkonu ambulantního ochranného léčení nepodrobuje pokynům lékaře a zdravotnického personálu, a tím je mařen účel ochranného léčení. V této souvislosti je třeba zmínit § 337 odst. 1 písm. i) TrZ, kde se hovoří o trestném činu maření výkonu úředního rozhodnutí při výkonu ochranného léčení. Dle tohoto paragrafu může být osobě, která by mařila nebo nějakým jiným způsobem značně znesnadňovala výkon rozhodnutí soudu tím, že by se zejména dopustila závažného jednání s účelem zmařit výkon nebo účel ochranného léčení, uložen trest odnětí svobody až na tři roky. Může nastat situace, kdy osoba sice neplní příkazy a pokyny lékaře a zdravotnického personálu, ale toto není vinou

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23.3.2011, sp.zn. 7 Tz 21/2011

osoby, nýbrž duševní či jiné choroby dané osoby, je již v takovém stádiu, že osoba není schopna pokyny a léčbu dodržovat. V takovém případě ambulantní forma ochranného léčení nestačí, neboť choroba osoby brání naplnění účelu ambulantního ochranného léčení a je na místě, aby ambulantní ochranné léčení bylo změněno na ústavní formu a osoba byla umístěná do příslušného zdravotnického zařízení pro výkon ústavního ochranného léčení.³⁷

Novinka u úpravy změny ústavního ochranného léčení, které lze změnit na zabezpečovací je zakotvena v § 99 odst. 5 trestního zákoníku a to ve znění: „ Ústavní léčení může soud změnit dodatečně na léčení ambulantní a naopak. Ústavní ochranné léčení může soud změnit za podmínek § 100 odst. 1 nebo 2 na zabezpečovací detenci. Bez podmínek § 100 odst. 1 nebo 2 může soud změnit ústavní ochranné léčení na zabezpečovací detenci, jestliže uložené a vykonávané ochranné léčení neplní svůj účel nebo nezajišťuje dostatečnou ochranu společnosti, zejména v případě, že pachatel utekl ze zdravotnického zařízení, užil násilí vůči zaměstnancům zdravotnického zařízení nebo jiným osobám vy výkonu ochranného léčení nebo opakovaně odmítl vyšetřovací nebo léčebné výkony či jinak projevil negativní postoj k ochrannému léčení.“

„Nově byla do §351a odst. 1 TŘ vložena věta na novou možnost změny ochranného léčení na zabezpečovací detenci i bez splnění podmínek podle §100 odst. 1 nebo 2 TrZ. Dle tohoto může soud změnit ústavní ochranné léčení na zabezpečovací detenci za splnění podmínek zakotvených v trestním zákoníku a za předpokladu, že byl podán návrh nebo zpráva zdravotnickým zařízením, ze které je zřejmé, že k zajištění dostatečné ochrany společnosti a k naplnění účelu ochranného léčení není vzhledem k chování osoby dostačující

ochranné léčení, ale je třeba působit na osobu skrze zabezpečovací detenci. Ve zprávě či návrhu je nutné uvést, jak léčba probíhá a čeho bylo dosaženo.“³⁸

³⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13.12.1971, sp.zn. 11 Tz 73/1971

³⁸ Vantuch, P. Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 330/2011 Sb. Trestní právo. 2012, roč. 12, č. 1, s. 4-16

„ Ochranné léčení v ústavní formě je mimořádně závažným omezením osobní svobody, které někdy může znamenat větší újmu než nepodmíněný trest odnětí svobody, a to zejména díky neurčitosti svého trvání. Proto je třeba zjišťovat podmínky pro uložení ochranného léčení v ústavní formě s mimořádnou pečlivostí. Jelikož právě hrozba nebezpečí ze strany pachatele je hlavní skutečností, která tento závažný zásah do jeho základních práv opravňuje, je zřejmé, že mezi těmito dvěma zájmy musí existovat určitě proporcionalita; tedy čím vyšší nebezpečí ze strany nepřičetné osoby hrozí, tím vyšší možnost omezení její svobody.

Přestože intenzita ochranného léčení není prvořadě určena stupněm nebezpečnosti činu jinak trestného pro společnost, nýbrž potřebou léčby, jistá závislost mezi spáchaným činem a intenzitou ochranného léčení je žádoucí. Např. uložení ochranného léčení v ústavní formě je na místě zejména v těch případech, kdy nepřičetná osoba spáchá čin jinak trestný, za který by v případě její trestní odpovědnosti bylo zřejmě nutno uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.

Naopak u nepřičetné osoby, která spáchala čin jinak trestný, který by její trestní odpovědnosti byl zřejmě posouzen jako trestný čin, jehož typová i konkrétní nebezpečnost pro společnost je nižší, a bylo by tedy na místě uložení alternativního trestu, nespojeného s přímým omezením na svobodě, je možno uložit ochranné léčení v ústavní formě spíše ve výjimečných případech, které jsou odůvodněny konkrétními skutkovými okolnostmi.³⁹

7.4 Délka výkonu ochranného léčení

Nový trestní zákoník, na rozdíl od dřívějšího zákoníku, tzn. zákona č. 140/1960 Sb., stanovuje, že ochranné léčení potrvá, pokud nesplní svůj účel, avšak nejdéle dva roky. Z toho vyplývá, že ochranné léčení se předem neukládá na určitou dobu, ale bude trvat tak dlouho, dokud nesplní svůj účel, pro které bylo ochranné léčení uloženo.

³⁹Nález Ústavního soudu, IV.ÚS 502/02, (SR 1/2005 str. 9)

Pokud ochranné léčení není ukončeno v prvním období výkonu dvou let, musí soud rozhodnout na návrh před ukončením této doby o jeho dalším trvání a to opět na dva roky, toto rozhodnutí se může několikrát opakovat, každé opakování rozhodnutí, tzn. prodloužení doby výkonu ochranného léčení je na dva roky. Návrh o prodloužení podává zdravotnické zařízení (popř. věznice), státní zástupce anebo osoba, která je ve výkonu ochranného léčení. Naopak, pokud soud o prodloužení nerozhodne, musí rozhodnout o propuštění z výkonu ochranného léčení.

Zdravotnické zařízení má povinnost podle §353 odst. 1 trestního řádu podat návrh na prodloužení nejméně dva měsíce před uplynutím lhůty dvou let od začátku výkonu ochranného léčení. V tomto návrhu zdravotnické zařízení musí popsat průběh léčby, její výsledky a také uvést důvody, ze kterých žádá prodloužení. Soud se ve svém rozhodnutí nemůže rozhodovat pouze na základě důvodů z návrhu, ale musí zkoumat skutečný stav a k tomu je zapotřebí nového znaleckého posudku, na základě něhož soud posuzuje, zda-li je nutné ve výkonu ochranného léčení pokračovat.

7.5 Znalecký posudek, soudní znalec

7.5.1 Charakteristika znaleckého posudku

Znalecký posudek v trestním právo, respektive v trestním řízení, patří mezi velmi důležité a zásadní důkazní prostředky. V trestním řádu jsou znalecké posudky upraveny v Hlavě V. a to v části první. Podle § 105 se stanovuje způsob, podle kterého se má orgán činný v trestním řízení vypořádat s otázkou, na kterou lze odpovědět jen na základě odborného posouzení. „K přibrání znalce dochází až v té situaci, kdy je posuzovaná otázka natolik obtížná, že k jejímu řešení není postačující odborné vyjádření. Do novely trestního řádu z roku 2001 se o přibrání znalce rozhodovalo usnesením, po této novele se již o přibrání rozhoduje opatřením. Trestní řád stanoví dva případy, kdy je přibrání znalce pro orgán činný

v trestním řízení obligatorní. Jedná se o případy, kdy je třeba provést pitvu mrtvolu a případy vyšetření duševního stavu obviněného.“⁴⁰

7.5.2 Znalecký posudek – ochranné léčení

Rozhodnutí soudu o obligatorním nebo fakultativním uložení ochranného léčení se zakládá na podkladu znaleckého posudku. Je nutno doplnit, že tento znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie je pouze podkladem pro rozhodnutí, rozhodnutí soudu se nezakládá na závěru znaleckého posudku, nýbrž je to rozhodnutí právní po zjištění skutkového stavu věci.

Znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie by měl být zpracován již v přípravném řízení, jelikož v této fázi trestního řízení je již zjištěn trestný čin i jaká konkrétní osoba ho spáchala a proti této osobě bylo již trestní řízení zahájeno. Aby se mohlo konstatovat, že byl protiprávním jednáním spáchán trestný čin, musí pachatel být v době spáchání příčetný, právě tuto příčetnost posoudí příslušný soudní znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, tento soudní znalec je zapsán pod příslušným soudem.

Soudní znalec, musí jít o znalce psychiatra – lékaře, je za účelem přezkumu duševního stavu pachatele, obviněného, v době spáchání trestného činu přibrán orgány činnými v trestním řízení. Tento přezkum lze realizovat buď ambulantně nebo ve specializovaném zdravotnickém ústavu, kam je po dobu dvou měsíců obviněný umístěn.

Při přibrání znalce za účelem vypracování znaleckého posudku na osobu pachatele trestného činu, je třeba pečlivá volba s ohledem na osobu pachatele a k charakteru způsobu provedení trestného činu. K tomu, aby bylo možno kompletně říci, zda-li pachatel trpěl v době spáchání trestného činu duševní poruchou a zároveň určit její vliv na život pachatele a hlavně nebezpečnost pro společnost, k tomu je kvalifikován pouze psychiatr.

⁴⁰ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha :Leges, 2010, s. 396-397

Pro lepší ilustraci jak vypadá zadání znaleckého posudku použiji úryvek z článku MUDr. J. Švarce, psychiatra a předního znalce v oboru ochranného léčení:

„Rozsah odborného posouzení duševního stavu vymezují svými otázkami orgány činné v trestním řízení. Zejména na nich pak závisí, zda bude skutkový stav dostatečně objasněn a to i z hlediska psychiatrického posudku. Obvyklé otázky na znalce-psychiatra při posuzování obviněného (popř. obžalovaného nebo podezřelého) znějí:

1. Zda obviněný trpěl (trpí) duševní poruchou?
2. Zda je schopen chápat smysl trestního řízení?
3. Zda (a do jaké míry) duševní porucha ovlivnila jeho schopnost rozpoznat protiprávnost (do 31.12.2009 společenskou nebezpečnost) inkriminovaného jednání nebo schopnost ovládat své jednání?
4. Zda je jeho pobyt na svobodě nebezpečný?
5. Zda znalec navrhuje uložení ochranného opatření a jakého (ochranné léčení ambulantní nebo ústavní, popř. zabezpečovací detence)?
6. Popř. další skutečnosti, které vyplynou ze znaleckého zkoumání a mohou být významné?⁴¹

Je třeba si uvědomit a připomenout, že znalec se ve svém posudku nevyjadřuje k tomu, zda byl obviněný pachatel v době činu příčetný či nikoliv. K tomuto se již několikrát ve své judikatuře vyjádřil Nejvyšší soud České republiky, kdy zde uvádím jedno z jeho vyjádření: „ Otázka nepřičetnosti je otázka právní; její posuzování náleží orgánům činným v trestním řízení na základě skutečností vyplývajících z provedených důkazů. Povaha této otázky vyžaduje,

⁴¹ Švarc, J. Znalecké posuzování duševního stavu v trestním řízení. Zdravotnictví a právo. 2011, č.1, s.18-19.

aby její posouzení bylo založeno na odborných znalostech z oboru psychiatrie. Znalecký důkaz z tohoto oboru je však jen jedním z podkladů pro vytvoření soudcovského přesvědčení o otázce přičetnosti a musí být hodnocen v souvislosti se všemi ostatními zjištěnými skutečnostmi z tohoto hlediska relevantními.⁴²

7.6 Výkon ochranného léčení

Jak již bylo výše uvedeno, soud může na základě znaleckého posudku, kde je popsána povaha duševní nemoci nebo poruchy, nebo závislost na návykových látkách, uložit ochranné léčení ve formě ambulantní nebo ústavní, kdy se tento výkon provádí ve zdravotnických zařízeních, avšak není nikde vyloučeno, aby probíhalo přímo ve věznici, kde se vykonává trest odnětí svobody, pokud jsou pro to vytvořeny podmínky. Výkon ochranného léčení nařizuje předseda senátu zdravotnického zařízení, ve kterém má být zajištěn výkon ochranného léčení. Ve věznici se vykonává ochranné léčení na nařízení předsedy senátu, za podmínky, že ochranné léčení bylo uloženo vedle trestu odnětí svobody a ve věznici jsou právě tyto podmínky pro výkon léčení. Je-li pobyt osoby, u které bylo ochranné léčení uloženo, pro své okolí a společnost nebezpečný, nařídí předseda senátu dodání této osoby do zdravotnického zařízení, v opačném případě má osoba do nastoupení dostatek času na zařízení svých záležitostí. Předseda požádá příslušné zdravotní zařízení, kde se vykonává ochranná léčba, aby zařízení oznámilo, kdy bylo s výkonem ochranného léčení započato.

Výkon ochranného léčení, který byl uložen před 1.1.2009, tedy před účinností zákona č. 121/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence a změně některých souvisejících předpisů, se dokončí podle stávajících předpisů, tzn. předpisů, za kterých bylo ochranné léčení uloženo.

Ochranné léčení se ukládá a vykonává ve formě ambulantní nebo ústavní ve zdravotnických (léčebných) zařízeních, při výkonu ústavního léčení je toto zařízení zpravidla psychiatrická léčebna. Příslušnost tohoto zařízení se řídí podle bydliště nebo pobytovou osobu, které byl výkon ochranného léčení uložen.

⁴² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3.dubna 1978, sp.zn. 11 Tz 21/1978

Pokud se ústavní ochranné léčení uložilo vedle trestu odnětí svobody, zpravidla se vykonává po nástupu výkonu trestu ve věznici. Jestliže tento výkon ve věznici po nástupu trestu odnětí svobody není možný, pak se vykoná nejprve výkon ochranného léčení ve zdravotnickém zařízení před nástupem výkonu trestu odnětí svobody, pokud se tak zajistí splnění účelu výkonu. V opačném případě se výkon ochranného léčení vykonává až to výkonu nebo jiným způsobem ukončení trestu odnětí svobody.

„Ambulantní ochranné léčení se vykonává zpravidla po nástupu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Jestliže výkon ambulantního ochranného léčení ve věznici nelze uskutečnit, vykoná se až po výkonu trestu odnětí svobody. Nepostačí-li délka výkonu trestu odnětí svobody ve věznici ke splnění účelu ochranného léčení, soud může rozhodnout o jeho pokračování ve zdravotnickém zařízení poskytujícím ústavní nebo ambulantní péči.“⁴³

V případě, že je nezbytné za vzniklých podmínek přeměnit ústavní ochranné léčení na ambulantní a opačně, tak o této změně rozhodně opětovně soud. Zároveň může soud ochranné léčení v ústavní formě výkonu přeměnit na výkon zabezpečovací detence dle § 100 odst. 1 trestního zákoníku.

7.7 Nařízení výkonu ochranného léčení

Právní úpravu samotného výkonu ochranného léčení nalezneme, jak již bylo výše zmíněno, v zákoně č. 141/1961 Sb. trestní řád (dále ve zkratce jen TR), i tento zákon prošel několika postupnými novelizacemi. Konkrétně úpravu nalezneme v Oddíle sedmém TR – Výkon ochranného léčení a zabezpečovací detence, § 351-353.

„Získání, resp. upevnění tzv. náhledu obviněného na ochranné léčení ukládanému mu podle §72 odst. 2 písm. B tr. zák., tzn., uvědomění si potřeby se léčit a mít zájem na jeho kladném výsledku, je jedním z cílů takového léčení, jehož součástí je i psychické působení na osobu léčeného. Skutečnost, že

⁴³Šámal, P. a kol., Trestní zákoník II. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2010, s.2546-2547

obviněný tento náhled nemá, může být proto důvodem pro neuložení ochranného léčení podle §72 odst. 2 písm. B tr. zák., je-li vzhledem k osobě obviněného zřejmé, že jej nemůže získat ani průběhu léčení a že z tohoto důvodu je vyloučeno, aby léčení splnilo svůj účel.

Pachateli, jemuž nebylo z uvedených důvodů uloženo ochranné léčení podle §72 odst. 2 písm. B) tr.zák, který však závažný trestný čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti vyvolané požitím návykové látky a jehož pobyt na svobodě je nebezpečný, neboť vzhledem k závislosti na návykových látkách z jeho strany hrozí opakování závažné trestné činnosti, je nutno uložit ochranné léčení psychiatrické podle §72 odst. 2 písm. A) tr.zák.⁴⁴

Výkon ochranného léčení nastupuje po řádném rozhodnutí soudu a je nařízen zdravotnickému zařízení jakmile se rozhodnutí o jeho uložení stalo pravomocným(tzn. že výkon je nařízen např. psychiatrické léčebně, ne odsouzenému, kterému bylo uloženo ochranné léčení). Nařizuje předseda senátu, který vydal toto rozhodnutí.

Nastane-li situace, že je ochranné léčení uloženo vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody a ve věznici, kde by měl odsouzený vykonávat trest odnětí svobody, může předseda senátu nařídit, aby ochranné léčení bylo vykonáváno již během výkonu trestu odnětí svobody. Ke každému nařízení výkonu je povinnost předsedy soudy přiložit znalecký posudek, opis protokolu o výslechu znalce, opis lékařské zprávy o zdravotním stavu odsouzeného, byly-li v průběhu trestního řízení tyto dokumenty opatřeny. Tyto dokumenty slouží potřebám zdravotnickému zařízení, v němž je nařízen výkon ochranného léčení.

Pokud před zahájením výkonu ochranného léčení nebylo od výkonu upuštěno nebo v jeho průběhu nebyl odsouzený z jeho výkonu propuštěn a nebo nebyl výkon ukončen, podává zdravotnické zařízení, kde je výkon realizován, zprávu o dosaženém výsledku ochranného léčení dva měsíce před předpokládaným ukončením výkonu okresnímu soudu, v jehož obvodu je

⁴⁴Usnesení Nejvyššího soudu ČR. Sp.zn. 2 To 12/90, 2 To 9/90 (str. 1)

zdravotnické zařízení, (popř. věznice, pokud je výkon ochranného léčení souběžně s výkonem trestu odnětí svobody). Na základě této zprávy rozhodne soud buďto o ukončení výkonu ochranného léčení, jestliže ze zprávy vyplývá, že bylo dosaženo účelu ochranného léčení anebo naopak výkon prodlouží.

Soudu, který nařídil výkon ochranného léčení příslušnému zdravotnickému zařízení, musí právě toto zdravotnické zařízení oznámit, kdy s výkonem ochranného léčení započalo. Zdravotnické zařízení také musí soudu neprodleně oznámit, pokud pominuly důvody k trvání ochranného léčení.

Ochranné léčení je léčení režimové, které funguje na systému založeném postupným získáváním výhod na základě splněných úkolů, které jsou v systému předepsány. Pacientovi jsou kladeny jasné cíle, kterých dosahuje splněním dílčích úkolů, za jejich splnění je pacient patřičně odměněn. Cílem pacienta je skutečnost, že po splnění všech podmínek ochranného léčení bude propuštěn a že celé ochranné léčení by mu mělo pomoci do nového bezproblémového vstupu do běžného života. Pacient po přijetí do zdravotnického zařízení musí být seznámen se svými právy a povinnostmi a také s vnitřním řádem zdravotnického zařízení.

7.7.1 Nutná obhajoba

Jelikož se jak u ochranného léčení, tak také u zabezpečovací detence jedná o velmi vážný zásah do práv jedince, je nutné, aby osoba v řízení, ve kterém se rozhoduje o uložení nebo o změně těchto ochranných opatření (s výjimkou ochranného léčení protialkoholního), měl obviněný svého obhájce, jedná se tedy o nutnou obhajobu dle §36 odst. 4 písm. b) trestního řádu. Nutná obhajoba není třeba pouze, jedná-li se o úplné ukončení ochranného léčení.

7.7.2 Exkurz: Život ve zdravotnickém zařízení

Mezi základní stupně výkonu ochranného léčení patří:

1. pobyt na oddělení bez možnosti vycházek či aktivit mimo pavilon, bez kouření, volné konzumace kávy, regulované telefony

2. pobyt na oddělení s možností vycházek s rodinnými příslušníky, možnost konzumace kávy, kouření i aktivit mimo pavilon
3. pacientovi se naskytuje možnost existenčních a 1x měsíčně víkendových propustek, i samostatných vycházek po areálu léčebny
4. pokud je schválen návrh na přeměnu nebo ukončení ochranného léčení – pacient má navíc možnost častých propustek a návštěv kulturních a jiných programů

Pacienti, kteří vykonávají ochranné léčení ve zdravotnickém zařízení, mají několik společných charakteristických a nejčastějších problémů jako např. nemotivovanost k léčbě z různých důvodů, často špatné prognóza úplného vyléčení – traumatizace v anamnéze, osobnost rysy závislosti.

K měsíci květen 2012 vykonává psychiatrická léčebna Bohnice stále přes 70 ochranných léčení ústavních (z toho to jsou 3 ženy, 23 je psychiatrických, 22 sexuologických, 3 protialkoholní, 17 protitoxikologických a 5 různě smíšených) a přibližně 75 ochranných léčení ambulantních, převážně sexuologických.

Ke stejnému datu vykonává psychiatrická léčebna v Opavě (je to druhá největší léčebna v České republice) ústavních ochranných léčení 55(z toho jsou 4 ženy, psychiatrických léčení 25, sexuologických 8, smíšených z různých typů 9 a protitoxikomanických 9.

Tyto skutečnosti a data jsem získala díky konzultaci s MUDr. Jiřím Švarcem, primářem Psychiatrické léčebny Bohnice, oddělení ochranného léčení.

7.8 Upuštění od výkonu ochranného léčení

Soud může rozhodnout o upuštění od výkonu ochranného léčení před jeho započtením, rozhodne o tom soud, který ochranné léčení uložil a to ve veřejném zasedání na návrh státního zástupce nebo obviněného, anebo i bez návrhu.

Důvodem, na základě kterého může soud rozhodnout o upuštění od výkonu ochranného léčení, je skutečnost, že před započtením výkonu ochranného léčení (v obou možných formách – ambulantním i ústavním) pominuly okolnosti, za nichž bylo ochranné léčení uloženo. Např. touto okolností může být, že se změnil zdravotní stav obviněného, případně jeho sociální poměry a jiné. Tyto změny zdravotního stavu se zjišťují novým znaleckým posudkem z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. O upuštění se může rozhodnout pouze před započtením výkonu ochranného léčení, nikoliv, když byl výkon již zahájen, v takovém případě je možné pouze propuštění z výkonu ochranného léčení viz kapitola 7.9.

Ustanovení o upuštění od výkonu ochranného léčení, které nalezneme v § 352 trestního řádu, se uplatní i v řízení v trestních věcech mladistvých, jelikož zákon o soudnictví ve věcech mládeže speciální ustanovení o upuštění nemá, tudíž na §352 trestního řádu odkazuje.

O upuštění z výkonu ochranného léčení rozhoduje příslušný soud (senát nebo samosoudce), který ochranné léčení v prvním stupni uložil, rozhoduje formou usnesením ve veřejném zasedání.

7.9 Propuštění a ukončení ochranného léčení

Ve své podstatě propuštění a ukončení z výkonu ochranného léčení se jedná o to samé, jelikož v obou případech je výkon ochranného léčení ukončen. Právní úprava propuštění a ukončení je v ustanovení § 353 trestního řádu.

Návrh na propuštění z výkonu ochranného léčení podává zdravotnické zařízení, kde pachatel vykonává ochranné léčení, v případě, že léčbou bylo

dosaženo jeho účelu. Zdravotnické zařízení podává návrh k okresnímu soudu, v jehož obvodu sídlí zdravotnické zařízení, kde je výkon ochranného léčení pachatele prováděn. Pokud není možné účelu ochranného léčení dosáhnout, podá návrh zdravotnické zařízení podle § 99 odst. 6 trestního zákonu na jeho ukončení. V návrhu musí být popsán průběh a výsledky ochranného léčení a uvede důvody navrhovaného postupu, včetně návrhu na případné uložení dohledu nad chováním osoby, na níž je vykonáváno ochranné léčení.

O tomto návrhu o ukončení, propuštění, o dohledu nad chováním osoby rozhodne okresní soud ve veřejném zasedání, v jehož obvodu se ochranné léčení vykonává, proti rozhodnutí se může podat přípustná stížnost, která má odkladný účinek.

7.10 Dohled po propuštění z výkonu ochranného léčení

Ačkoliv účelem ochranného léčení je působení na odsouzeného a v budoucím životě eliminovat u jeho osoby páčání trestné činnosti, v praxi se však objevují případy, kdy hrozí, že odsouzený po propuštění z výkonu ochranného léčení bude znovu páchat trestnou činnost. Pro tento případ může soud uložit v rámci svého rozhodnutí o propuštění z výkonu ochranného léčení tzv. dohled nad chováním odsouzeného. Samotný dohled je upraven v § 49 – 51 trestního zákoníku, kdy pod pojmem dohled se rozumí pravidelný osobní kontakt odsouzeného s úředníkem Probační a mediační služby. Tento dohled a spolupráce mezi odsouzeného a úředníka trvá ve zkušební době, spolu vytváří probační tým, kdy plní dodržování podmínek, na základě kterých byl odsouzen propuštěný, tyto podmínky pachateli uložil soud.

Dobu dohledu může soud stanovit až na 5 let. Účelem dohledu je pomoci pachateli, aby se zařadil zpět do společnosti a zároveň, aby probační úředník sledoval a kontroloval chování pachatele po propuštění z výkonu ochranného léčení, či jeho ukončení, s cílem ochrany společnosti a hlavně působit na pachatele tak, aby se snížilo riziko jeho recidivy v páčání trestné činnosti.

V případě, že by pachatel svým jednáním porušoval stanovený dohled nad jeho chování po propuštění nebo ukončení výkonu ochranného léčení, tak se svým jednáním dopouští trestného činu maření úředního rozhodnutí, kde se možnost potrestání trestem odnětí svobody až na tři léta.

8 Ochranné léčení u mládeže

8.1 Právní úprava a základní pojmy

Již v období Rakouska- Uherska se objevila myšlenka komplexně zkodifikovat trestní právo mládeže. A však tyto myšlenky a návrhy nebyly přijaty, až do roku 1931, kdy byl přijat zákon č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží, který vycházel z mínění, že zločinnosti mládeže nelze čelit jen trestem, ale je potřeba zjišťovat, co vyvolává zlo, tomuto zlu čelit a to nejen treste, ale i výchovným opatřením, které bude směřovat hlavně k mravní záchraně a k polepšení mladistvého.

Tento zákon byl platný až do roku 2003, kdy byl schválen zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen ve zkratce ZSVM), účinným od 1.1.2004, tento zákon se zákonem speciálním k obecným trestněprávním zákonům (TZ a TR) a to tak, že „pokud zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.“⁴⁵ Nový zákon nepochybně přispívá k lepšímu řešení kriminality mládeže, adekvátnímu přístupu jak k dětem mladších 15 let, tak i mladistvým. Zákon prošel i novelou č. 301/2011 Sb., a to s účinností od 1.11.2011, kdy byla zavedena možnost ukládání ochranného léčení i dětem mladších 15 let.

Trestní právo mládeže nehovoří pouze o mladistvých, ale i o dětech mladších 15 let a popř. i o mladších dospělých. Celkově pod pojmem mládeží se skrývají pojmy dítě a mladiství. Dítě v § 2 odst. 1 a ZSVM je definováno, tak že se rozumí dítětem, mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku. Dle samého § ZSVM je mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok

⁴⁵§1 odst. 3 zákona č.218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

svého věku, tzn. že za mladistvého pachatele lze považovat takovou osobu, která spáchala TČ až po dni, kdy dovršila patnáctého věku života.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže také upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, které jsou upraveny v trestním zákoně, trestní sankce v podobě opatření za tyto protiprávní činy, rozhodování o opatřeních a jejich výkon. Podmínkou odpovědnosti za protiprávní čin u mladistvého je rozumové a mravní vyspělost, aby mohl mladiství právě rozpoznat toto protiprávní jednání nebo také své jednání ovládat.

Trestný čin, který spáchal mladiství (nebo dítě mladší 15 let) se nazývá proviněním, nejedná se o další kategorii trestných činů, jde pouze o označení, aby bylo patrné, že tento trestný čin spáchal právě mladiství (nebo dítě mladší 15 let), stejně tak jako následek tohoto provinění má i jinou terminologii, pojem trestu v ZSVM je pojmem opatřením. Celková změna terminologie vyjadřuje odlišný přístup k postihu mládeže.

„Vzhledem k charakteru a specifikace povaze deliktních projevů mládeže a nutnosti na ně včas reagovat, by se v systému soudnictví nad mládeží měly projednávat dvě kategorie soudně projednávaných činů: provinění u mladistvých a činy jinak trestné, jichž se dopustilo trestně neodpovědné dítě (srov. výklad k §89) nebo trestně neodpovědný mladiství (srov. výklad k § 5 odst. 1,2). Nevhodnost použití termínu trestný čin u kategorie mladistvých pachatelů vyplývá z toho, že nevyjadřuje přesně podstatu jednání mladistvého.“⁴⁶

Mladistvý je trestně odpovědný podle zákona ZSVM, avšak se musí brát zřetel na jeho stupeň rozumové a mravní vyspělosti, zvláště kolem 15 roku života, u každého je to velmi individuální a proto je stanoveno, že mladiství pokud v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin odpovědný.

⁴⁶ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání. Praha: 2011, 53 s.

„Zákon zde vymezuje tuto podmíněnou (relativní) trestní neodpovědnost mladistvého kritérii, jež jinak trestněprávní teorie i trestní zákoník používají pro vymezení přičetnosti, byť pojem duševní poruchy nahrazuje pojmem rozumové a mravní vyspělosti, která je u konkrétního mladistvého v době činu natolik nedostatečná, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Z těchto důvodů jde o tzv. podmíněnou (relativní) nepřičetnost (ustanovení § 5 odst. 1 je třeba chápat jako speciální důvod nepřičetnosti) a nikoli o jiný důvod vylučující trestní odpovědnost, což vyplývá nejen z formulace ustanovení § 5 odst. 1, který je obdobou ustanovení § 26 TrZ, ale i z důvodové zprávy, která výslovně hovoří o podmíněné přičetnosti.“⁴⁷

„Rozumová a mravní vyspělost má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého do značné míry celek. Obecně je složka rozumového vývoje charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení. Za mravní vývoj osobnosti mladistvého se pak obecně považuje proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality, tedy vytváří si vlastní hodnotový systém, který je v určitém vztahu k hodnotám společnosti, v níž žije. V závislosti na biologickém a psychickém zrání osobnosti mladistvého rozumová a mravní vyspělost mladistvého získává trvalejší ráz.“⁴⁸

S trestní odpovědností, nejen u dětí mladších 15 let a mladistvých, je spojen pojem čin jinak trestný, čímž se obecně rozumí čin, který je relativně ve smyslu trestněprávních předpisů beztrestný, i když jinak, za jiných okolností, by byl trestným činem.

⁴⁷ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání. Praha: 2011, 39 s.

⁴⁸ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání. Praha: 2011, 43 s.

8.2 Druhy opatření u mládeže

Opatření jsou z dalších prostředků zákona o soudnictví ve věcech mládeže, prostřednictvím nichž účelem těchto ochranných opatření, které se ukládají mladistvým, je hlavně vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého, samozřejmě s ohledem na jeho mravní a rozumovou vyspělost, k jeho osobním vlastnostem a rodinného zázemí.

ZSVM nabízí tři druhy opatření, které lze mladistvému pachateli uložit, dle §10 odst. 1:

- a) výchovná opatření
- b) ochranná opatření
- c) trestní opatření

Tyto tři druhy opatření jsou poměrně komplexně vzájemně provázány, ale na druhou stranu nelze říci, že by šlo o jednotu. Jednotlivé druhy opatření se od sebe liší svým charakterem, podmínkami užití a uložení, to znamená, že tyto opatření lze ukládat nezávisle na sobě. Účelem těchto ochranných opatření u mladistvých je kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před pácháním provinění mladistvými.

8.2.1 Druhy ochranných opatření u mládeže

Ochranné opatření jsou prostředky k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jsou jedním z druhů trestněprávních sankcí a jde o zvláštní typ opatření u mladistvých pachatelů.

„Druhy ochranných opatření, které je možno uložit mladistvým, jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova. Zatímco ochranné léčení, zabezpečovací detence a

zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty se ukládají podle trestního zákoníku a zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje žádné odchylky, neboť i kratší dobu přezkoumání trvání zabezpečovací detence nejméně jednou za šest měsíců u mladistvých upravuje přímo trestní zákoník v §100 odst. 5, ochrannou výchovu lze uložit pouze podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.⁴⁹

„Zatímco trestní opatření jsou vzhledem ke svému charakteru na spáchání provinění velmi závislá, u ochranných opatření je to závislost menší, případ. postačí určitá závislost jen na činu jinak trestném (např. při uložení ochranného léčení nepřičetnému mladistvému pachateli), anebo dokonce úplně chybí (např. při uložení ochranného opatření nepřičetnému mladistvému nebo při uložení ochranné výchovy dítěti mladšímu 15 let).“⁵⁰

Ochrannými opatřeními jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění jiné věci nebo majetkové hodnoty a ochranná výchova.

Účel ochranných opatření u mladistvého pachatele je výslovně vyjádřen v zákoně a to tak, že je jím kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před pácháním proviněním mladistvými, zároveň účelem je i vytváření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšího páchání provinění. Ochranná opatření ani nevyjadřují „politický“ odsudek činu, jsou jakousi újmou a omezením osobní svobody a práv toho mladistvého, komu jsou ukládána.

Mladistvému jsou ukládána výlučně soudem pro mládež a jsou vynutitelná státní mocí, i zde platí, že jejich výkon se nepromlčuje a stejně jako u dospělých nemohou být prominuta milostí prezidenta republiky nebo zahlazena. Také mohou

⁴⁹Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: WoltersKluwer ČR, a.s., 2010, s. 534

⁵⁰ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání. Praha: 2011, 212 s.

být ukládána samostatně jako jediný možný prostředek nebo vedle trestního opatření, pokud je ochranné opatření uloženo společně např. s odnětím svobody, tak se v praxi zásadně nejprve nařizuje výkon trestního opatření odnětí svobody.

8.2.2 Ochranné léčení u mladistvého pachatele

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže odkazuje ve svých ustanoveních na trestní zákoník, avšak i zde má ochranné léčení u mladistvého své specifika.

V § 99 odst. 1 trestního zákoníku nalezneme úpravu, kdy se ochranné léčení ukládá obligatorně a to:

- a) mladistvému pachateli, který spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, resp. i ve stavu vyvolaném duševní poruchou
- b) mladistvému, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný, jde-li o mladistvého pachatele činu jinak trestného, jehož pobyt je na svobodě nebezpečný

U mladistvého stejně jako u dospělého pachatele platí, že pouhé spáchání činu jinak trestného ve stavu nepřičetnosti nestačí k uložení ochranného léčení. Musí být posouzen na základě znaleckého posudku duševní stav mladistvého. K vyšetření duševního stavu mladistvého se přibere znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Zde je ovšem potřeba, aby tento znalec měl specializaci na dětskou psychiatrii a dále, aby druhý znalec byl z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky.

V ustanovení §99 odst. 2 trestního zákoníku lze ochranné léčení uložit fakultativně:

- a) mladistvému pachateli, který spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a zároveň je splněna podmínka, že je jeho pobyt na svobodě,

- b) mladistvému pachateli, který zneužívá návykovou látku, který spáchal provinění buď pod vlivem návykové látky, nebo v souvislosti s jejím zneužíváním.

Pokud soud pro mládež ochranné léčení mladistvému ukládá, musí vždy ve svém rozhodnutí uvést, v jaké formě má být ochranné léčení vykonáváno, zda-li ve formě ústavní nebo ambulantní. Toto léčení je vykonáváno ve zdravotnickém zařízení, což je zpravidla psychiatrická léčebna. „Vzhledem k tomu, že ústavní léčení je vždy spojeno s podstatným omezením osobní svobody léčeného a je radikálním zásahem do způsobu jeho života, musí soud pro mládež při ukládání této formy ochranného léčení pečlivě zvažovat jak povahu choroby a léčebné možnosti, tak i povahu a závažnost trestné činnosti a povahu a závažnost nebezpečí, které do budoucna ze strany léčeného mladistvého hrozí zájmům chráněným trestním zákoníkem.“⁵¹

Změna výkonu ochranného léčení je dle trestního zákoníku taktéž umožněno, a to z ambulantního na ústavní a naopak (§99 odst. 5 trestního zákoníku). Rozhodujícím aspektem pro změnu je stav choroby v daném období, její projevy v chování léčeného mladistvého a také možnosti léčby v obou formách výkonu. Ochranné léčení může být soudem také změněno na zabezpečovací detenci, pokud jsou splněny podmínky § 100 odst. 1 a 2 trestního zákoníku. O změně ve výkonu ochranného léčení rozhoduje okresní soud pro mládež ve veřejném zasedání, v jehož obvodu je zdravotnické zařízení, ve kterém se ochranné léčení vykonává.

Trvání ochranného léčení je stejné jako u dospělého pachatele, nenařizuje se na určitou dobu, ale trvá tak dlouho, pokud to vyžaduje jeho účel. Nejdéle však ochranné léčení trvá dva roky, není-li v této době ochranné léčení ukončeno, rozhodne soud před skončením doby o jeho prodloužení. Toto prodloužení může soud nařídit i opakovaně, vždy však nejdéle o dva roky, pokud již soud dále ochranné léčení neprodlužuje, rozhodne o jeho ukončení. I zdravotnické zařízení

⁵¹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání. Praha: 2011, 218 s.

je povinno informovat soud, jestliže pominou důvody pro další trvání ochranného léčení.

Od výkonu ochranného léčení lze upustit i před jeho započtením z důvodu např. že vývojem duševní poruchy pominula nebezpečnost mladistvého při pobytu na svobodě, i když duševní porucha, nadále trvá. Opět jsou tyto okolnosti zjištěny znaleckým posudkem.

8.2.3 Zabezpečovací detence u mladistvého pachatele

Zabezpečovací detence lze uplatnit u mladistvých pachatelů, v případě že ochranné léčení neposkytuje společnosti dostačující ochranu před zvláště nebezpečnými mladistvými, kteří trpí duševní poruchou nebo jsou závislí na návykových látkách.

Jak již bylo zmíněno v kapitole výše u ochranného léčení, tak v právní teorii i judikatuře je zastáván názor, že ani zabezpečovací detence by neměla být ukládána za méně závažné činy a to z důvodu, že výkon zabezpečovací detence je opravdu hluboký zásah do základních lidských práv. Z těchto důvodů by zabezpečovací detence měla být mladistvým ukládána velmi opatrně a v zásadě pouze ve výjimečných případech.

Obligatorně se zabezpečovací detence ukládá podle §100 odst. 1 trestního zákoníku i mladistvému. V případě ukládání zabezpečovací detence se u mladistvého pachatele použije speciální úprava upuštění od uložení trestního opatření § 12 písm. a) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Mladistvému lze uložit zabezpečovací detenci i v případě, pokud mladistvý spáchá provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud má za to, že toto ochranné opatření splní svůj účel lépe než trestní opatření nebo také ochranné léčení.

Na rozdíl u úpravy u dospělých pachatelů, kde u zpracování znaleckého posudku stačí pouze jeden znalec, u mladistvých i zde, stejně jako u ochranného léčení, musejí být znalci dva. Tito znalce jsou přibráni, z čehož jeden znalec musí být z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou

psychiatrii a druhý znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie. Pro pozorování duševního stavu je lhůta u mladistvých zkrácena a to na jeden měsíc.

Mladistvému lze zabezpečovací detenci uložit fakultativně, pokud jsou splněny podmínky v §100 odst. 2 písm. a) nebo b). Právní úprava trestního zákoníku o ochranném opatření zabezpečovací detence se skoro celá vztahuje na mladistvého pachatele, vyjma několika málo rozdílů. Právě takováto výjimka se nachází u povinnosti soudu pro mládež provádět pravidelný přezkum, zda důvody pro pokračování zabezpečovací detence trvají. U mladistvých se tato doba na přezkum zkracuje z původní lhůty u dospělých na polovinu, tzn. na šest měsíců.

8.3 Ochranné opatření u dítěte

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let nalezneme v Hlavě III zákoníku o soudnictví ve věcech mládeže §89 -96, kde je ustanoveno, že dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné.

Pokud dítě ve věku od 12 let do 15 let spáchá takový trestný čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu a nebo se tato osoba mladší 15 let spáchá trestný čin, který by byl u trestně odpovědné osoby považován za závažný trestný čin, soud uloží v trestním řízení ochrannou výchovu dítěte.

Jestliže se dítě mladších patnácti let spáchá čin jinak trestný, soud mu může uložit na základě zpracovaného pedagogicko-psychologického vyšetření tato opatření:

- a) výchovnou povinnost
- b) výchovné omezení
- c) napomenutí s výstrahou

- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- e) dohled probačního úředníka
- f) ochrannou výchovu
- g) ochranné léčení

8.3.1 Ochranné léčení u dítěte mladšího 15 let:

Tato novinka, zařazená novelou č. 301/2011 Sb., do zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů soudnictví, reaguje na aktuální problém ochrany společnosti před pachateli zvláště závažných trestných činů, kterých se dopustily děti, které byly před účinností této novely propuštěny z výkonu ochranné výchovy na svobodu bez dalšího dohledu.

Pozadí vzniku této novely bylo mediálně velmi probíráno. Novele je přezdíváno kmětiněvská novela podle případu vraždy v obci Kmětiněves v roce 2004. Zde si dovolím citovat již bývalého ministra spravedlnosti z jeho řeči dne 22.3.2011 v Poslanecké sněmovně:

„ Tato novela reflektuje určitý problém, který se u tohoto zákona, který jse před lety přijeli, ukázal. Má postihovat děti, to znamená osoby mladší 18 let, pokud tyto osoby spáchají trestný čin. Správně by mělo být řečeno – spáchají jednání, které nese znaky trestného činu. Toto je velmi citlivý problém zvláště v případech, kdy jde o zvláště závažný trestný čin, například o trestný čin proti životu a zdraví, zvláště pak, jde-li o například vraždu.

Dnes pachatel vraždy, je-li mladší 15 let, tedy jinými slovy dítě, které někoho zavraždí, tak mu soud podle platné právní úpravy může uložit takzvanou ochranou výchovu, může jej takto izolovat. Problém však je, že ochranná výchova ze zákona vždy končí 19.roku věku tohoto dítěte. Dítě je v 11 letech propuštěno na

svobodu bez zápisu v trestním rejstříku, a i když se třeba jedná o devianta nebo pachatele, který páchal trestnou činnost z důvodu své duševní či jiné poruchy, tak stát nad ním nemá žádnou kontrolu a takovýto v zásadě nebezpečný jedinec se může, jak jsem řekl, bez zápisu v rejstříku trestů pohybovat dále na svobodě. Tomuto problému se věnuje takzvaná Kmětiněvská výzva, která upozorňuje na tento problém v souvislosti s kauzou, která se před několika lety stala v Kmětiněvsi, kdy třináctiletý jedinec zavraždil svoji spolužačku.“ Viz. Příloha č.8

Tato novela nesnižuje trestní hranici na 14 let, jak požaduje výzva, ale umožňuje uložit mladistvému pachateli ochranné léčení na neomezenou dlouhou dobu.

Ukládání ochranného léčení je upraveno v § 93 odst. 4. a to ve znění: „Ochranné léčení může soud pro mládež uložit dítěti mladšímu 15 let a to na základě výsledků předchozího vyšetření duševního stavu dítěte (§58), jestliže spáchalo čin jinak trestný:

- a) ve stavu vyvolaném duševní poruchou, nebo
- b) pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, jde-li o dítě, které se oddává zneužíváním takové látky, a jeho pobyt na svobodě je bez uložení ochranného léčení nebezpečný.

U dítěte mladšího 15 let lze uložit stejně jako u mládeže i dospělého pachatele ochranné léčení ústavní nebo ambulantní, které soud uloží podle povahy nemoci a léčebných možností. I u dětí lze dodatečně změnit ústavní léčbu na ambulantní a naopak. Ochranné léčení u dítěte pokračuje, dokud to vyžaduje jeho účel. Soud pro mládež v tomto případě nejméně jednou za dvanáct měsíců přezkoumává, zda-li důvody pro další pokračování ochranného léčení trvají, jinak je zruší.

Vlastní ochranné léčení potrvává do doby, dokud nebude splněn jeho účel. Soud bude zároveň nejméně jednou 12 měsíců přezkoumávat, zda-li nadále trvají

důvody pro další trvání ochranného léčení. Pro nařízení výkonu ochranného léčení u dítěte mladšího 15 let je třeba znalecký posudek.

Jelikož je tato novela v účinnosti docela krátce, jak dobře se uplatnila nebo na druhou stranu, kolik se objeví problémů s ní, se časem jistě ukáže. Obrátila jsem se na několik odborníků na tuto problematiku a jejich odpověď byla jednotná, zatím nebyla ani jednou použita, tzn. ještě nebylo ochranné léčení dítěti mladšímu 15 let uloženo.

9 Právní úprava (Německo, Rakousko)

9.1 Právní úprava Německo

Právní úpravu Spolkové republiky Německo ohledně ochranného léčení, popřípadě zabezpečovací detence, nalezneme v § 61 StGB, tedy německý trestní zákoník, v části nápravných a preventivních opatřeních. Zde najdeme 3 druhy těchto opatření a to: opatření spojené s odnětím svobody a umístěním v psychiatrické léčebně, umístěním v odvykacím ústavu a umístěním v preventivní detenci. V trestním zákoníku Spolkové republiky Německo se vychází z ustanovení, podle kterého nápravné či preventivní opatření nelze nařídit, pokud zde není přiměřené závažnosti činů spáchaných pachatelem nebo činů, které od pachatele hrozí, neopomenutelně i nebezpečnost pachatele.

Opatření, které pachatel vykonává umístěním v psychiatrické léčebně, nebo v odvykacím ústavu se shodují svou úpravou s naším trestním zákoníkem, jelikož naši zákonodárci se v mnohém nechali inspirovat. Ovšem, je-li ukládáno pachateli umístění v preventivní detenci, uloží soud toto opatření současně s trestem, pokud odsuzuje pachatele za úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání minimálně dvou let, za podmínek, jestliže:

- a) pachatel byl již v minulosti dvakrát odsouzen za úmyslné trestné činy k trestu odnětí svobody v minimálním trvání jednoho roku,
- b) pachatel v důsledku těchto předešlých odsouzení vykonal již v minulosti trest odnětí svobody nebo nápravné a preventivní opatření spojené s odnětím svobody v délce minimálně dva roky, a
- c) pachatel je celkově zhodnocen, že jeho jednání má sklony k závažné trestné činnosti, zvláště pak takové, které směřuje k závažné psychické či fyzické újmě oběti, nebo také popřípadě, kterým je způsobena vysoká materiální škoda, je nebezpečný pro společnost (v trestním zákoníku Spolkové republiky Německo je možné pokládat za charakteristický znak

pachatele, kterému je ukládána preventivní detence, právě toto: „sklon k páchání závažné trestné činnosti“).

Soud může uložit umístnění do preventivní detence vedle trestu, jestliže pachatel spáchal v minulosti tři úmyslné trestné činy, z nichž za kterýkoliv z nich pachateli hrozí trest odnětí svobody v trvání minimálně jednoho roku a je mu v důsledku toho ukládán trest odnětí svobody v trvání minimálně tři roky, za předpokladu, že je splněna predikce jeho nebezpečnosti pro společnost, jak je napsáno v bodě c) výše.

Dále soud může uložit takové opatření spolu s trestem, jestliže odsuzuje pachatele za některý z trestných činů nebo za závažný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání minimálně dva roky a pachatel byl již v minulosti za některý z těchto trestných činů odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání minimálně tři let, v případě, že jsou současně splněny předpoklady uvedené výše v bodě b) a c).

V poslední řadě může soud současně s trestem uložit umístnění v preventivní detenci, pokud pachatel spáchal dva z vyjmenovaných nebo závažných trestných činů, kdy za kterýkoliv mu hrozí trest odnětí svobody v trvání minimálně dva roky a soud jej odsuzuje k trestu odnětí svobody v trvání alespoň tři roky, jestliže je splněn předpoklad, že je pachatel nebezpečný pro společnost, jak je uvedeno výše v bodě c).

Umístnění v preventivní detenci může soud později změnit na nápravné nebo ochranné opatření, jestliže to podle jeho názoru pomůže k efektivnější resocializaci pachatele do společnosti. Ze stejného důvodu soud může své rozhodnutí o změně zrušit nebo pozměnit.

Co se týče délky trvání umístnění v preventivní detenci, v roce 1998 bylo odstraněno omezení doby trvání prvního umístnění, které bylo na 10 let a je tedy nyní ukládáno na dobu neurčitou. Stejně jako u nás soud může rozhodnout o přerušení preventivní detence, respektive o jejím ukončení. Pokud je pachateli ukončena preventivní detence, soud ustanoví dohled této propuštěné osobě.

V trestním zákoníku Spolkové republiky Německo nalezneme ve spojitosti s preventivní detencí i ustanovení o znaleckém posudku, jelikož i zde je znalecký posudek neoddělitelnou součástí celého procesu posouzení, popřípadě poté ukládání preventivní detence. Důležitost znaleckého posudku je dána především v souvislosti s výše uvedeným rysem „sklonu páčání závažné trestné činnosti“, kde se popisuje jakási předpověď budoucího chování pachatele, hlavně z pohledu páčání závažné trestné činnosti. Znalce i jejich počet opět ustanovuje soud.

V roce 2002 byl zaveden nový institut „rezervované“ preventivní detence, což znamená, že při uskutečnění stanovených podmínek může soud v odsuzujícím rozsudku nařízením umístněním do preventivní detence rezervovat do budoucna, do doby před koncem výkonu trestu odnětí svobody, který byl současně s detencí uložen, po výkonu odnětí svobody soud konečně rozhodne, jestli výkon preventivní detence nařídí nebo naopak.

9.2 Právní úprava Rakousko:

Trestní zákoník Rakouska taktéž hovoří o ochranných opatřeních, kdy jsou pachatelé trestných činu umístováni do zařízení, jmenovitě do zařízení pro pachatele s duševní poruchou, pro pachatele, u kterých je potřeba léčba ze závislosti na návykovou látku a dále pro pachatele nebezpečné recidivisty. Ochranné opatření u prvních dvou definovaných pachatelů, tzn. u pachatele s duševní poruchou a u pachatele pod vlivem závislosti na návykovou látku, je stejné jako v našem právním řádu, co se definic pachatelů a ochranného léčení týče.

V třetím případě ukládání tohoto ochranného opatření u pachatele, který je nebezpečný recidivista, se nařizuje umístnění do zařízení, jestliže je pachatel starší 24 let odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání minimálně dvou let za podmínek, že:

- a) je pachatel odsouzen za úmyslný trestný čin proti životu a zdraví, proti svobodě, proti majetku při užití násilí či pod pohrůžkou násilí, proti

mravnosti, za úmyslný trestný čin dle zákona o jedech a nakažlivých chorobách nebo za obecně nebezpečně úmyslný trestný čin,

- b) pachatel byl již dvakrát za některý trestný čin uvedený v bodě a) odsouzen k trestu odnětí svobody pokaždé v trvání přes 6 měsíců, díky čemuž už po dosažení věku 19 let strávil ve výkonu trestu odnětí svobody minimálně osmnáct měsíců, a
- c) dá se u pachatele předpokládat, že vzhledem k jeho sklonu k páčání trestné činnosti uvedené výše v bodě a), nebo z toho důvodu, že získává obživu většinou právě takovou trestnou činností, spáchá v budoucnu další takový trestný čin.

I zde nalezneme stejný znak, který je nezbytnou podmínkou pro umístnění do zařízení pro nebezpečné recidivisty a to je sklon k páčání závažné trestné činnosti. Ovšem jiné podmínky pro umístnění do zařízení je pro pachatele s duševní poruchou.

Umístnění do zařízení pro nebezpečné recidivisty se dle rakouské právní úpravy ukládá na dobu neurčitou s podmínkou, že soud minimálně jednou za rok zkoumá nezbytnost dalšího pokračování v tomto výkonu. Po uplynutí deseti let se pachatel podmíněně propustí, soud toto podmíněně propuštěné nařizuje tehdy, pokud dosavadní chování pachatele v zařízení, jeho osobnost, zdravotní stav a prognóza budoucího chování nebo, že jeho nebezpečnost pro společnost, kvůli které byl do zařízení umístěn, již pominula. Zkušební doba, na kterou je pachatel podmíněně propuštěn je deset let nebo v méně závažných případech pět let, po uplynutí těchto zkušebních dob je propuštění konečné.

Stejně jako u nás na podmíněně propuštěného pachatele dohlíží probační úředník, soud pachateli před tím ukládá patřičné instrukce, které musí během zkušební doby dodržovat. Pokud pachatel tyto instrukce nedodržuje nebo pokud se vyhýbá kontrole probačním úředníkem, soud může toto podmíněně propuštění zrušit.

10 Úvahy de lege ferenda:

Při vypracování této diplomové práce jsem narazila na několik „zvláštností“, které mne zarazily a možná mi byly i vnuknuty po přečtení nejnovějších odborných článků na téma ochranného léčení, zejména zabezpečovací detence.

Prvotní problém, který si myslím, že by se měl jistě vyřešit je v ustanovení o ukládání zabezpečovací detence, které stanoví, že „výkon dosud nevykonaného ochranného léčení které bylo uloženo před nabytím účinnosti tohoto zákona, se dokončí podle dosavadních právních předpisů.“ Pokud by se použilo zákona nového, tak by šlo o retroaktivitu k neprospěchu pachatele, a taková retroaktivita je nepřijatelná. Osobně si myslím, že je potřeba tuto problematiku vyřešit, jelikož by se mohlo stávat, že by se zpět do společnosti dostali velmi nebezpečné osoby, které splňují svou nebezpečností podmínku pro uložení zabezpečovací detence.

Dále si myslím, že u ochranných opatření je ohrožena právní jistota osoby, které je toto opatření uloženo. Např. ochranné léčení sice je ukládáno nejdéle na 2 roky, ale zákon hovoří o tom, že ochranné léčení trvá, dokud to vyžaduje účel ochranného léčení. Tímto trpí osobní svoboda pachatele mnohem více než např. u výkonu trestu odnětí svobody, u ochranného léčení mají vše v rukách lékaři a soudy, kteří doporučují další postup. Jak podpořit právní jistotu? Možné řešení by bylo, aby se v zákoně ustanovila maximální délka ochranných opatření.

Otázkou však zůstává, zda-li by po uplynutí této maximální délky bylo splněno účelu, je velmi možné, že ne.

11 Závěr

Ve své diplomové práci jsem se pokusila poznat a hlavně popsat celý institut ochranného léčení, zabezpečovací detence, jak u dospělého, tak i mladistvého pachatele, i u pachatele v osobě dítěte mladší patnácti let.

Zaměřila jsem si i na historii právní úpravy konkrétních institutů, vysvětlení základních pojmů, které nám pomůže k lepšímu pochopení problematiky ukládání a výkon ochranné léčby, také jsem napsala pár poznatků z praxe.

Shrnutím o ochranném léčení lze říci, že jej lze uložit pouze na základě zákona platného v ČR a může jej uložit pouze soud. Před tímto rozhodnutím soudu musí být důkladně zjištěn konkrétní trestný čin a osoba pachatele, která se poté zkoumá po duševní stránce, aby se zjistilo, zda-li byl pachatel v době spáchání trestného činu příčetný nebo nepřítetný. Toto zkoumání provádí pouze znalec z oboru psychiatrie, který vypracovává znalecký posudek, který má vliv na rozhodování soudu.

Na soud je tím pádem kladena celá řada povinností, jako například zjišťování skutkových okolností případu, zhodnocení důkazů ve formě znaleckého posudku. Soud si musí být naprosto jistý svým rozhodnutím, protože hlavně v případě uložení ústavního ochranného léčení velmi zasahuje do osobních práv odsouzeného pachatele.

Ochranné léčení lze vykonávat samostatně nebo také vedle trestu odnětí svobody. Ochranné léčení bohužel nedává jistotu odsouzenému pachateli, že bude po uplynutí konkrétní doby propuštěn, jelikož zavedením nového trestního zákoníku č. 40/2009 od 1. 1. 2009 byla zavedena dvouletá lhůta, která se v každém případě musí přehodnocovat, zda-li se má rozhodnout o jejím prodloužení nebo o ukončení.

Účelem ochranného léčení je možnost, aby se pachatel mohl zpět zařadit do společnosti a realizoval svoje sebeuplatnění. Nesmíme, ale zapomenout, že i

společnost musí být neustále chráněna před typem pachatelů, kterým je ochranné léčení soudem ukládáno.

V poslední řadě jsem zpracovala srovnání právní úpravy ochranného léčení a právní úpravu toto institutu ve Spolkové zemi Německo a Rakousko.

Celkově hodnotím problematiku ukládání a výkonu ochranného léčení jako poměrně složitou. V celém trestním řízení se musí dodržovat spousta stanovených lhůt, dále se velmi citelně zasahuje do osobních práv osob, také musí být zajištěna spolupráce mezi soudem, policií a lékaři psychiatrických léčeben. I samotný výkon musí být zajištěn splněním řady specifík jako např. vybavením zařízení, potřeba kvalifikovaných odborníků z oboru zdravotnictví (odvětví psychiatrie, sexuologie), soudních znalců, problematiky znalého personálu zařízení, kde je výkon realizován.

12 Seznam literatury

Právní předpisy:

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 373/2011 Sb., o speciálních zdravotnických službách, ve znění pozdějších předpisů

Cizojazyčné:

Trestní zákon Spolkové republiky Německo

Zákon č. 60/1974, BGBl, Strafgesetzbuch (rakouský trestní zákon)

Literatura:

Blatníková, Š. Problematika zabezpečovací detence. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010

Císařová, D., Vanduchová, M. Nepříčetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie., Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995,

Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I. et. al. Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 1. Díl. Trestní zákoník. Praha : Linde, 2010

Jelínek, J., a kol. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 1. vydání. Praha : Leges, 2009

Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha :Leges, 2010

Jelínek, J., a kol. Trestní zákoník a trestní řád: a poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha : Leges, 2009

Kratochvíl, V. et al. Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C.H.Beck, 2009

Matoušek O. Ústavní péče. 2.rozš. a přeprac.vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 199

Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6.vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010

Solnař, V., Fenyk,J., Císařová,D. Základy trestní odpovědnosti.Podstatně přepracované a doplněné vydání, Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o., 2003

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2010, 2011,

Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, 3. vydání. Praha: 2011

Válková, H. Stočesová, S. Detence? Nový způsob ochrany společnosti před nebezpečnými pachateli? Trestněprávní, trestněpolitická a kriminologická perspektiva. Sborník příspěvků z odborného semináře. Plzeň: ZČU v Plzni, 2005

Časopisy:

Brichcín, S. Detenční ústav a institut zabezpečovací detence. Kriminalistika 2/2005

Detence-Dlouholetý problém, České vězeňství 3-4/2000

Kovářová, D., Schelle, K.jr. Mají se sexuální devianti školního věku povinně léčit? Psychologie dnes 3/2010

Marešová, A. K příčinám a podmínkám kriminality mládeže, Trestní právo č. 7-8/2007

Přesličková, H., Tomášek, J., Zeman, P. Potřebujeme institut zabezpečovací detence? Zdravotnictví a právo, 2/2005

Scheinost, M. Odpověď systému prevence na problémy kriminality a sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. IN HAVRDOVÁ, E. Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009.

Schmitz, K. Nápravná a zabezpečovací opatření v SRN. České vězeňství 1-2/1994

Šámal, P., Kůrková, V., Šámalová, M., Bláha, J. K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue 6/2007

Šámal, P. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. Trestněprávní revue 4/2010

Švarc.,J. Ochranné léčení by mělo být možné uložit i pachatelům mladším 15 let. Psychologie dnes 3/2010

Švarc, J. Znalecké posuzování duševního stavu v trestním řízení. Zdravotnictví a právo. 2011, č.1

Vacek, E. Detenční ústav jako součást trestní justice. České vězeňství 3-4/2000

Vondruška, F., Růžička, M., Vagai, M. Je možná změna ochranného léčení, s jehož výkonem bylo započato před lednem 1. ledna 2009 v zabezpečovací detence? Státní zastupitelství, 2009

Zeman,P., Diblíková, S, Kotula, P., Vlach, J. Poznatky z výzkumu rozhodování soudů o ochranné a ústavní výchově. Trestněprávní revue 7/2009

Zvěřina,J., Břichcín, S. Co lze očekávat od zabezpečovací detence? Psychiatrie pro praxi, 9/2008

Vanuch., P. Zabezpečovací detence, její ukládání, výkon, trvání a obhajoba obžalovaného. Trestní právo. 2010., č. 9

Vantuch, P. Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 330/2011 Sb. Trestní právo. 2012, roč. 12, č. 1,

Internetové zdroje:

<http://www.epravo.cz/top/clanky/ochranna-ychova-7684.html>

Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky, Vazební věznice Brno za rok 2009: Dostupné na:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/20/image/v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%20za%20rok%202009.pdf(online,ze dne 21.3.2012

Velký lékařský slovník. Lekarske.slovníky.cz (online)

Beck-online.cz

Beck-online.de

Judikatura:

Právní systém CODEXIS

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. Tdo 514/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ČR. Sp.zn. 2 To 12/90, 2 To 9/90

Nález Ústavního soudu, IV.ÚS 502/02

Nález Ústavního soudu ČR. Sp.znI. ÚS 3654/10-2

Krajský soud v Plzni,sp.zn. 8 To 38/1994

Nález Ústavního soudu ČR. Sp.zn I. ÚS 3654/10-2

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp.zn. Rt 11/1974

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 7 Tz 21/2011

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, sp.zn. 11 Tz 73/1971

Nález Ústavního soudu, IV.ÚS 502/02, (SR 1/2005 str. 9)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3.dubna 1978, sp.zn. 11 Tz 21/1978

Usnesení Nejvyššího soudu ČR. Sp.zn. 2 To 12/90, 2 To 9/90

13 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Počet osob, kterým bylo uloženo ochranné léčení

Příloha č. 2 – Přehled věznic zajišťujících výkon ochranného léčení

Příloha č. 3 - Ústavy zabezpečovací detence v České republice

Příloha č. 4 - Počty osob v zabezpečovací detenci v roce 2010

Příloha č. 5 - Počty osob v zabezpečovací detenci v roce 2010 v grafu

Příloha č. 6 - Věkové složení osob ve výkonu zabezpečovací detence v roce 2010

Příloha č. 7 - Počty osob a věkové složení osob ve výkonu zabezpečovací detence v roce 2011

Příloha č. 8 - Kmětiněvská výzva

Příloha č. 1 - Počet osob, kterým bylo uloženo ochranné léčení

		2008	2009	2010
OCHRANNÉ LÉČENÍ - počet osob		856	846	557
Celkový počet uložených ochranných léčení		908	891	574
ÚSTAVNÍ	protialkoholní	136	108	89
	protitoxikomanické	120	125	75
	ostatní	139	152	88
	<i>celkem ústavní</i>	<i>395</i>	<i>385</i>	<i>252</i>
AMBULANTNÍ	protialkoholní	204	197	109
	protitoxikomanické	144	122	62
	ostatní	165	187	151

Zdroj: Blatníková, Š. Problematika zabezpečovací detence. 1. vydání. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010

Příloha č.2 – Přehled věznic zajišťujících výkon ochranného léčení

Věznice	Typ oddělení specializované pro výkon ochranného léčení
Věznice Opava	Výkon ochranného léčení protitoxikomanického, protialkoholního a patologického hráčství u odsouzených mladistvých mužů. Výkon ochranných léčení protitoxikomanického, protialkoholního a patologického hráčství odsouzených žen (ve věznici s dohledem, s dozorem a s ostrahou).
Věznice Rýnovice	Výkon ochranného léčení protitoxikomanického (u odsouzených mužů ve věznici s dozorem a ve věznici s ostrahou)
Věznice Znojmo	Výkon ochranného léčení protitoxikomanického (u odsouzených mužů ve věznici s dozorem)
Věznice Kuřim	Výkon ochranného léčení protitoxikomanického (u odsouzených mužů ve věznici s ostrahou) Výkon ochranného léčení sexuologického (u odsouzených mužů ve věznici s ostrahou)
Věznice Heřmanice	Výkon ochranného léčení protialkoholního (u odsouzených mužů ve věznici s ostrahou)

Příloha č 3.- Ústavy zabezpečovací detence v České republice

ORGANIZAČNÍ JEDNOTKY

Zdroj: Výroční zpráva vězeňské služby za rok 2010

Příloha č. 4 - Počty osob v zabezpečovací detenci v roce 2010

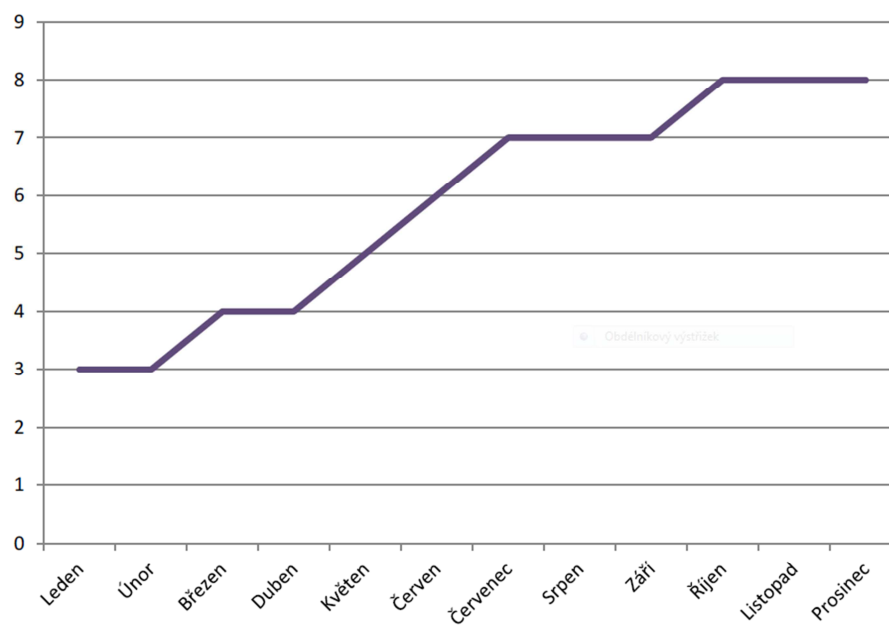
a) Počty osob v zabezpečovací detenci za jednotlivé měsíce v roce 2010

Leden	3
Únor	3
Březen	4
Duben	4
Květen	5
Červen	6
Červenec	7
Srpen	7
Září	7
Říjen	8
Listopad	8
Prosinec	8

Obdenníkový výstřelek

Zdroj: Výroční zpráva vězeňské služby za rok 2010

Příloha č. 5 - Počty osob v zabezpečovací detenci v roce 2010 v grafu

Obdenníkový výstřelek

Zdroj: Výroční zpráva vězeňské služby za rok 2010

Příloha č.6 - Věkové složení osob ve výkonu zabezpečovací detence v roce 2010

b) Věkové složení osob v zabezpečovací detenci

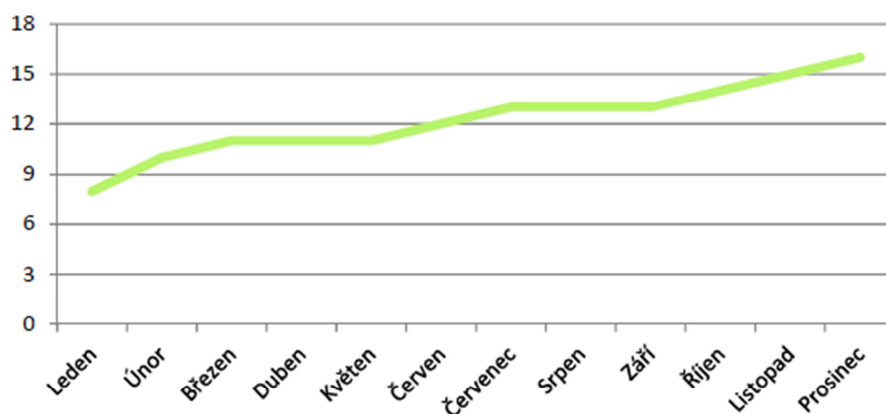
od 18 do 21	0
od 21 do 25	0
od 25 do 30	3
od 30 do 40	4
od 40 do 50	0
od 50 do 60	0
od 60 do 70	1
nad 70 roků	0
Celkem	8

Zdroj: Výroční zpráva vězeňské služby za rok 2010

Příloha č. 7 - Počty osob a věkové složení osob ve výkonu zabezpečovací detence v roce 2011

Počty osob v zabezpečovací detenci v roce 2011

Měsíc	Chovanci		Celkem
	M	Ž	
Leden	8	0	8
Únor	10	0	10
Březen	11	0	11
Duben	11	0	11
Květen	11	0	11
Červen	12	0	12
Červenec	13	0	13
Srpen	13	0	13
Září	12	1	13
Říjen	13	1	14
Listopad	14	1	15
Prosinec	15	1	16

Věkové složení osob v zabezpečovací detenci

Věk	Muži	Ženy
od 18 do 21	0	
od 21 do 25	1	
od 25 do 30	5	
od 30 do 40	6	1
od 40 do 50	0	
od 50 do 60	2	
od 60 do 70	1	
nad 70 roků	0	

Zdroj: Výroční zpráva vězeňské služby za rok 2011

Kmetiněvská výzva

Na základě velmi brutálního trestního činu, který byl v naší obci spáchán před 6 lety – brutální vražda 13 leté dívky, již spáchal její stejně starý spolužák – a na podkladě všech následných skutečností, které po tomto činu nastaly a vešly ve známost se obracím jménem občanů naší obce Kmetiněves na širokou veřejnost, Poslaneckou sněmovnu ČR, Senát ČR a všechny ústavní činitele s výzvou k otevření nové veřejnoprávní diskuse, na jejímž konci by mělo být přijetí zákona o snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti při spáchání obdobných brutálních trestných a promyšlených trestních činů jakými je vražda.

Především navyšující se počet trestných činů páchaných pachateli ještě před dovršením 15 roků by měl vést k široké a věcné diskusi celou naší společností.

Není možné, aby pachatelé takovýchto trestných činů byli pouze „jakoby“ pokáráni, dáni do jakéhokoliv výchovného ústavu, kde mají dokonce za dobré chování povoleno téměř vše - vycházkami počínaje a sledováním televize konče,„

Není současný právní řád příliš nakloněn těmto pachatelům?

Není pochybnosti o tom, že současná generace dětí dospívá daleko dříve než tomu bylo v minulosti. Rovněž tak po fyzické stránce je dnešní mládež daleko dříve vyspělejší. Pokud by tedy novou úpravou trestního řádu o dolní hranici trestní odpovědnosti mládeže došlo k jejímu snížení, mohla by být jejich trestná činnost řešena podstatně širší škálou nápravných opatření.

Myslím si, že při posuzování minimální věkové hranice trestní odpovědnosti je nezbytně nutné si uvědomit, že nezáleží ani tak na konkrétním počátku trestní odpovědnosti mládeže, ale spíše na následných reakcích společnosti na řešení a postihu delikventního jednání dospívajícího jedince.

Nejenom já, ale i většina našich spoluobčanů je hluboce přesvědčena, že čím dříve tito mladiství zjistí, že jsou odpovědni za své činy, tím lépe to bude pro nás, ale i pro tu mládež především.

Otázka tedy zní, je současná právní úprava postačující k trestání takovýchto brutálních trestných činů končících vraždou? Umožňuje tato právní úprava dětem mladším 15 let, které se dopustí takovýchto činů uložit taková opatření, která by byla odpovídající a dostačující reakcí na jejich delikventní jednání?

Naše společná odpověď zní : „ nikoliv,současný právní řád doslova nahrává těmto pachatelům a proto je třeba tento zákon co nejrychleji změnit. Myslíme si, že dnešní mládež je natolik vyspělá, že by měla rozpoznat co se smí a co ne, co je trestné a co nikoliv a co působí bolest a co ne.

Už jen představa, že takhle vážně narušený a nemocný člověk se může zcela volně, bez jakéhokoliv záznamu v rejstříku trestů, pohybovat mezi širokou veřejností je burcujícím mementem dnešní doby a celé naší společnosti.

Proto se my všichni občané středočeské Kmetiněvsi obracíme na všechny naše občany, zákonodárce, ústavní činitele a všechny ty které nenechává tento zločin lhostejnými s žádostí o podporu naší výzvy, která by zahájila hlubší a věcnou diskuzi na všech úrovních mezi občany naší republiky o stanovení počátku hranice trestní odpovědnosti a přehodnocení věkové hranice u obzvláště brutálních trestných činů, především končících vraždou.

Luděk Kvapil

starosta obce

Kmetiněves

v Kmetiněvsi 23.1.2010

Zdroj:http://www.kmetineves.cz/udalosti-v-obci/aktuality/?more=3&diskuze_detail=eccbc87e4b5ce2fe28308fd9f2a7baf3

14 Resumé

In my theses I tried to identify and describe the institute of protective therapy, preventive detention. Both adult and juvenile offenders, even the children under the age of fifteen.

I focused on the history specific institutions of legal regulation. Explanations of basic concepts that will help us to better understanding of power saving and protective therapy.

What we can say about the protective therapy is that can be put into effect only by valid law in Czech Republic and can only be applied by court. Before this court decision has to be identified particular criminal act and the offender. This offender is examined for mental fitness which brings result whether he was at the time of offense sane or insane. This examination can be done by specialist of psychiatry, who prepares an expert's opinion, which affects court's decision.

The court is asked a number of obligations, such as establishing the facts of the case, evaluate the evidence in the form of expert's opinion. Court must be absolutely sure of their decision, especially when the constitutional protective therapy is imposed, because it is highly affects the personal rights of convicted offender.

The protective therapy can be performed separately, or in addition to imprisonment. Protective therapy unfortunately does not guarantee to convicted offender, that he will be released on a specific time, since introduced two-year period in new criminal code No. 40/2009 since 1.1.2009, which must reconsider whether it is proposed for the extension or termination.

The purpose of protective therapy is the possibility that the offender could move back into society and has made his self-assertion. We cannot forget that the society have to be constantly protected from the type of offenders who are court imposed protective therapy.

Finally, I prepared a comparison of legal regulation with protective therapy and legal regulation of this institute in Germany and Austria.

Overall, this topic about protective therapy seems to me quite complex. In all criminal proceedings must comply with lots of deadlines. Very noticeable is intrusion into the personal rights of convicted persons. It is very important to ensure cooperation between court, police, doctors and psychiatric hospitals. Service of sentence should be ensured the fulfillment of a number of specifics such as equipment, facilities, skilled health professionals (psychiatry, sexology), sworn experts and is also very important to include knowledgeable staff facilities where performance is realized.